

Iisalmi

Iisalmen arkeologinen esiselvitys 2021

Museovirasto

ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT

Vesa Laulumaa

Tiivistelmä

Tutkija Vesa Laulumaa laati arkeologisen esiselvityksen Iisalimesta vuonna 2021. Selvitysalueena oli koko Iisalmen kaupunki, kooltaan noin 872 km². Työssä määriteltiin arkeologisesti potentiaalisia alueita ja tulokset tulevat toimimaan lähtötietona ja työkaluna yleiskaavoituksen lisäksi myös tarkemmalle kaupunkisuunnittelulle.

Työ jakaantui kolmeen osa-alueeseen: muinaisjäännösrekisterin tietojen ja muun Museoviraston arkistomateriaalin läpikäyminen, historiallisen ajan kohteiden arkist selvitys ja erilaiset kartta-analyysit.

Kartta-analyyseissä tehtiin 3 kpl maastomalleja Muinais-Saimaan rantavaiheista. Arkeologisesti potentiaalisista alueista tehtiin 1 karttamalli, joka esittää koko Iisalmen aluetta. Alueen suuruudesta johtuen Iisalmi jaettiin itä-, länsi- ja eteläosaan. Kultakin alueelta tehtiin kolme mallia, joissa mallinnettiin esihistoriallisten pyyntikulttuurien ja myöhempien maatalouskulttuurien mahdollisesti asuttamia ja käyttämiä alueita sekä koostettiin näistä kahdesta mallista yhdistelmä. Mallit perustuvat lähinnä Muinais-Saimaan vaiheisiin, muihin vesistöihin, maaperään ja historiallisen ajan asutuksen sijaintiin.

Iisalmen suurin arkeologinen potentiaali keskittyy Iisalmen poikki Peltosalmen ja kaupungin keskustan kautta kulkevalle harjujaksolle, jossa hiekkainen maaperä ja Muinais-Saimaan vaiheet kohtaavat. Varhaisin historiallisen ajan asutus on asettunut vesistöjen äärelle, joten erityisesti isompien järvien tuntumassa on suuri potentiaali historiallisen ajan kohteiden löytymiseen. Vähäisin arkeologinen potentiaali asettuu korkeammille alueille Iisalmen lounaisosassa.

Sisällys

Arkistotiedot

1. Johdanto.....	1
2. Työn kuvaus ja käytetyt menetelmät	1
3. Esiselvitysalue.....	3
4. Ympäristöhistoria	4
5. Arkeologinen tutkimushistoria ja tunnetut arkeologiset kohteet.....	6
5.1 Iisalmen arkeologinen tutkimushistoria	6
5.2. Tunnetut arkeologiset kohteet	9
6. Iisalmen arkeologinen potentiaali	12
6.1 Pyyntikulttuurimalli	12
6.1.1 Vesistövaiheet ja vesistöt	13
6.1.2 Maaperä	13
6.2 Maatalouskulttuurimalli	13
6.3 Iisalmen arkeologisen potentiaalin esittäminen	15
7. Yhteenveto	19
Lähteet	20
Kuvaluettelo	22

Liitteet

Liite 1. Luettelo Iisalmen arkeologisista kohteista

Karttaliite 1. Iisalmen tunnetut arkeologiset kohteet ja arkeologisesti potentiaaliset alueet.

Karttaliite 2. Iisalmen länsiosan tunnetut arkeologiset kohteet ja arkeologisesti potentiaaliset alueet.

Karttaliite 3. Iisalmen länsiosan tunnetut arkeologiset kohteet ja arkeologisesti potentiaaliset alueet. Pyyntikulttuurimalli.

Karttaliite 4. Iisalmen länsiosan tunnetut arkeologiset kohteet ja arkeologisesti potentiaaliset alueet. Maatalouskulttuurimalli.

Karttaliite 5. Iisalmen itäosan tunnetut arkeologiset kohteet ja arkeologisesti potentiaaliset alueet.

Karttaliite 6. Iisalmen itäosan tunnetut arkeologiset kohteet ja arkeologisesti potentiaaliset alueet. Pyyntikulttuurimalli.

Karttaliite 7. Iisalmen itäosan tunnetut arkeologiset kohteet ja arkeologisesti potentiaaliset alueet. Maatalouskulttuurimalli.

Karttaliite 8. Iisalmen eteläosan tunnetut arkeologiset kohteet ja arkeologisesti potentiaaliset alueet.

Karttaliite 9. Iisalmen eteläosan tunnetut arkeologiset kohteet ja arkeologisesti potentiaaliset alueet. Pyyntikulttuurimalli.

Karttaliite 10. Iisalmen eteläosan tunnetut arkeologiset kohteet ja arkeologisesti potentiaaliset alueet. Maatalouskulttuurimalli.

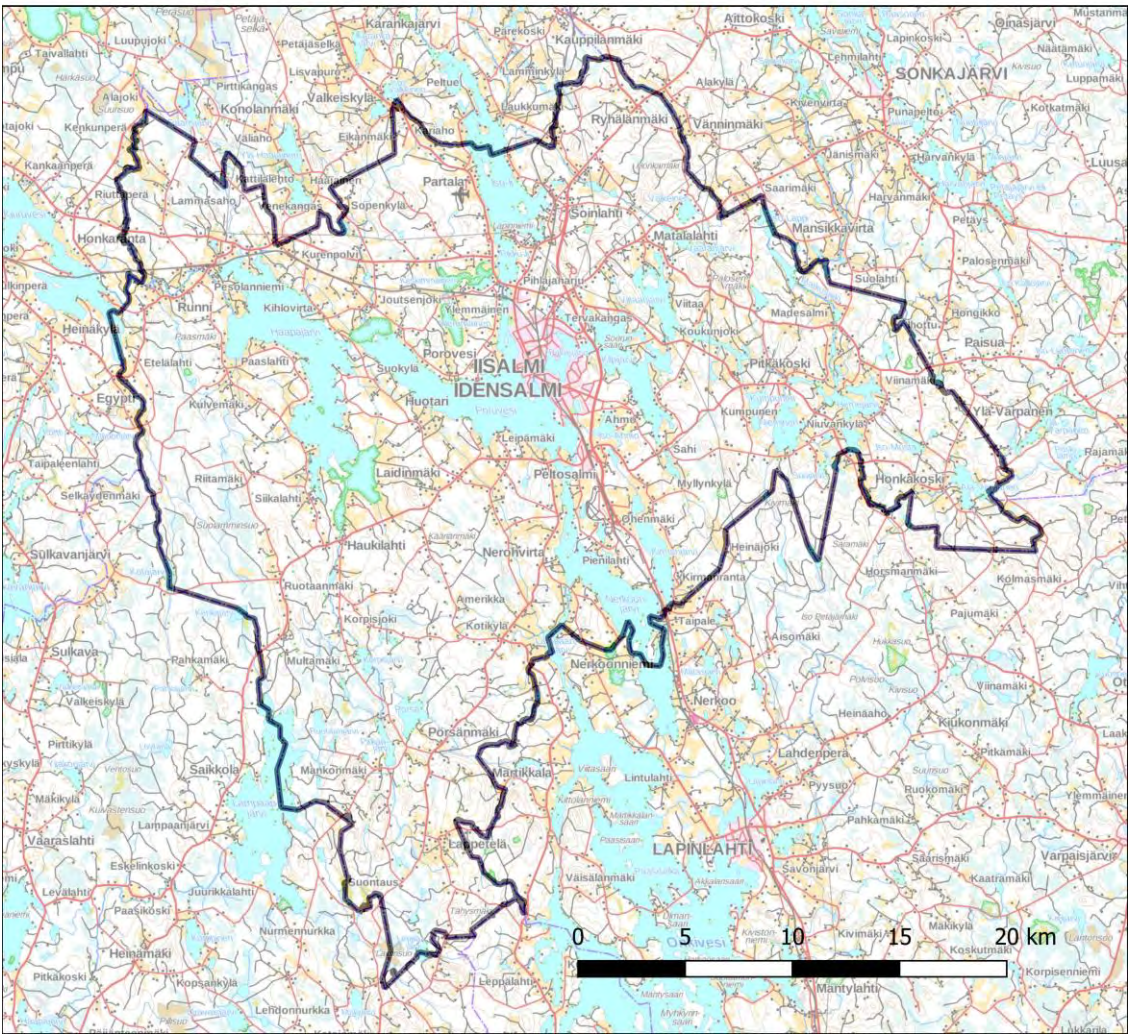
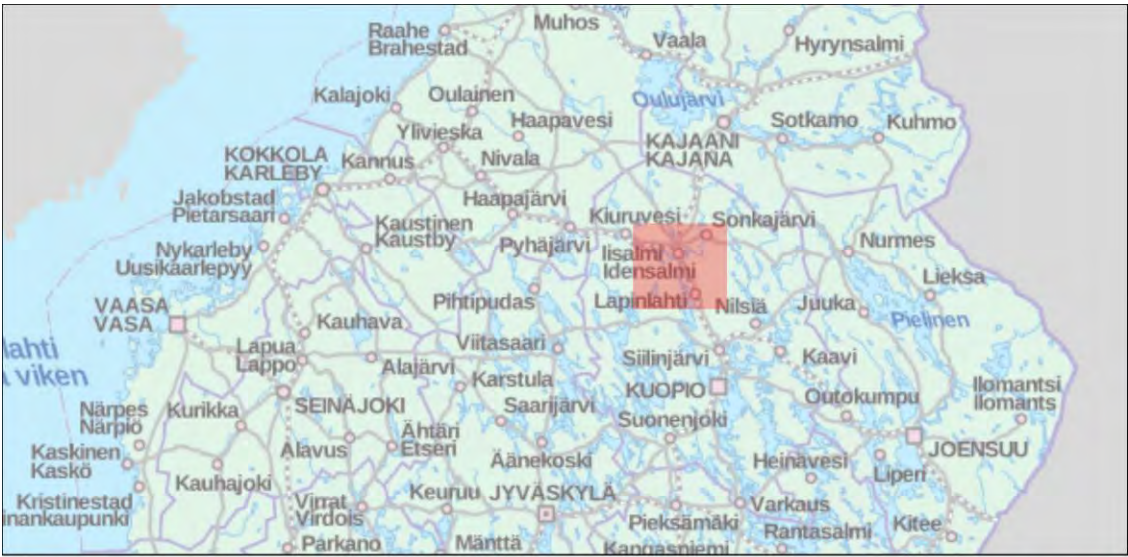
Kannen kuvat AKDG6958:5 Peltosalmi ja ympäröivät maalaismaisemat. Kuva Itikansalmesta etelään. Kuvauskohterin kuva.; Iisalmen Haapajärvestä Haapajärvestä malmin nostossa löytynyt pronssimiekka (KM3017:2, Finna.fi, Museovirasto, arkeologian kuvakokoelma); ote Pörsänmäen isojakokartasta (D10b:23/1–9 Pörsänmäki (1779–1793))

Arkistotiedot

Tutkimus:	Iisalmen arkeologinen esiselvitys
Tutkimuksen suorittajat:	Tutkijat Vesa Laulumaa
Tutkimuslaitos:	Museovirasto, Arkeologiset kenttäpalvelut
Tutkimuksen tilaaja:	Iisalmen kaupunki
Tutkimusalueen laajuus:	Noin 872 km ²
Koordinaatit:	P: 7047841, I: 509050 (Iisalmen keskustassa sijaitseva kirkko)

Raportti on arkistoituna pdf-muodossa Museoviraston asiakirjanhallintajärjestelmässä. Kopio on toimitettu työn tilaajalle.

Sijaintikartta

1. Johdanto

Iisalmen kaupunki laatii strategista yleiskaavaa koko kaupungin alueelle. Kaavasuunnitteluun liittyen Iisalmen kaupunki tilasi Museoviraston Arkeologisilta kenttäpalveluilta koko kaupungin alueen käsittävän arkeologisen esiselvityksen. Esiselvityksen laati tutkija Vesa Laulumaa ja esiselvitysraportti valmistui lokakuussa 2021. Työhön liittyvä aloituskokous pidettiin 18.3.2021, kokoukseen osallistui myös alueellisena vastuumuseona toimivan Kuopion kulttuurihistoriallisen museon arkeologi Tytti Räikkönen-Partanen. Yhteyshenkilönä Iisalmen kaupungin puolelta toimi kaavoituspäällikkö Sari Niemi.

Lappeenrannassa 28.10.2021

Vesa Laulumaa

2. Työn kuvaus ja käytetyt menetelmät

Tehtävänä oli laatia arkeologinen esiselvitys koko Iisalmen alueesta strategiseen ja yleispiirteiseen yleiskaavaan sopivalla tarkkuudella. Työssä määriteltiin alueet, joilla todennäköisesti sijaitsee arkeologisia kohteita ja joille tarkemmassa suunnittelussa on suositeltavaa laatia arkeologinen perusinventointi. Tehtävä ei sisältänyt maastokäyntejä, mutta muutamia maisemakuvia otettiin muiden työmatkojen yhteydessä raportin kuvitukseen. Työn tulokset tulevat toimimaan lähtötietona ja työkaluna yleiskaavoituksen lisäksi myös tarkemmalle kaupunkisuunnittelulle. Sen avulla voidaan edesauttaa, että keskeisillä alueilla arkeologiset inventoinnit tehdään riittävän aikaisessa vaiheessa ja riittävän laajoilta alueilta.

Työ jakautui kolmeen osakokonaisuuteen:

- 1) Muinaisjäännösrekisterin kohteiden selvitys
- 2) Historiallisen ajan kohteiden arkistosiselvitys
- 3) Kartta-analyysit ja mallit mm. muinaisista rantavaiheista, historiallisesta asutuksesta ja alueiden muinaisjäännöspotentialista.

Muinaisjäännösrekisterin aineisto muodostaa selvityksen rungon. Kohteiden tiedot käytiin läpi ja niistä saatiin perustietoja siitä, minkälaisia kohteita ja miltä aikakausilta alueelta ennestään tunnetaan ja minkälaisessa ympäristössä ne esiintyvät. Lisäksi kohteista on tehty karttakoosteita ja taulukoita muinaisjäännöslajeittain. On kuitenkin huomioitava, että muinaisjäännösrekisteri täydentyy ja muuttuu jatkuvasti, joten kohteiden ajantasaiset tiedot löytyvät sieltä.

Historiallinen arkistosiselvitys tehtiin laajan lähdeaineiston pohjalta, josta huomattava osa saatiin Iisalmen kaupungilta (1750- ja 1840-lukujen pitäjänkartat) ja isojakokartat hankittiin Kansallisarkiston kokoelmista. Iisalmen isojakokarttoja (lista kartoista ks. Lähteet) ei ollut saatavissa digitoidussa muodossa, vaan ne täytyi käydä kuvaamassa Kansallisarkistossa. Lähteiden avulla maankäytön ja asutuksen historia selvitettiin 1700-luvulta 1900-luvun alkuun. Arvokasta tietoa saatiin myös Jaana Luttisen vielä luonnosvaiheessa olevasta *Iisalmen maaseutualueen rakennettu kulttuuriympäristö*-julkaisusta.

Esihistoriallisen ajan asutusvaiheita havainnollistetaan maastomallikartoilla. Malleja tehtiin Muinais-Saimaan kiviautisista ja varhaismetallikautisista rantavaiheista 3 kpl. Mallien tekemiseen käytetään avoimen lähdekoodiin perustuvaa QGIS-ohjelmaa. Mallit perustuvat maanmittauslaitokselta saatavissa olevaan

2 metrin korkeusaineistoon, josta luotiin kolmiulotteinen DEM-malli (digital elevation model). Taustakarttana käytettiin maastokarttaa. Mallien perusteella on hahmotettavissa potentiaalisia alueita eri aikakausien esihistoriallisia kohteita etsittäessä. Mallit havainnollistavat hyvin myös alueen ympäristöhistoriaa.

Esiselvityksessä käytiin läpi Maanmittauslaitoksen ilmalaserkeilauksesta tuotetut vinovalovarjosteet, joissa voidaan havaita erityisesti maahan kaivettuja muinaisjäännöskohteita, kuten tervahautoja, hiilimiiluja ja linnoiteisiin liittyviä taisteluhautoja. Havainnoista ei pysty ilman maastotarkastusta useinkaan varmuudella erottamaan onko kyseessä mahdolliseen muinaisjäännökseen liittyvä havainto vai luonnonmuodostuma tai moderniin maankäyttöön liittyvä ilmiö. Yleisenä havaintoja kuitenkin huomattiin, että vinovalovarjosteissa havaittiin yllättävä vähän tervahautoja, jotka yleensä näkyvät niissä hyvin. Onkin tarpeen käydä läpi vinovalovarjosteita vasta kaavoituksen tarkentuessa ja siinä vaiheessa tehtävissä maastoinventoinneissa. Ilmalaserkeilausaineisto ja sen tulkinnessa käytetyt menetelmät myös kehittyvät koko ajan. Parhaillaan on käynnissä uusi, koko Suomen kattava, laserkeilaus, joka tuottaa kymmenen kertaa tarkempaa aineistoa kuin aiempi keilaus. Uuteen aineistoon on jo alettu kokeilemaan arkeologisten ilmiöiden tunnistamista tekoälyn avulla.

Esiselvityksessä tehtiin karttoja, joissa tuodaan esiin arkeologisesti potentiaalisia alueita koko Iisalmen alueella. Kartoissa pyrittiin erilaisten muuttujien avulla hahmottamaan alueet, joilla on todennäköisimmin löydettävissä arkeologisia kohteita. Muuttujina käytettiin muinaisia rantavaiheita, vesistöjä, maaperää ja historiallisen ajan maankäyttöä. Kartoissa on hahmotettu potentiaaliset alueet esihistoriallisten pyyntikulttuurien ajalta ja esihistoriallisten/historiallisten maatalouskulttuurien ajalta. Näistä on tehty yhdistelmäkartta, jossa arkeologinen potentiaali ilmaistaan punaisen värin intensiteetillä. Mallit toimivat kaavasunnittelun apuna ja niiden avulla voidaan ennakoida alueiden arkeologista potentiaalia myöhemmin tehtävissä maastoinventoinneissa.

Kartat on tehty QGIS-ohjelmalla. Pohjakarttana on käytetty maanmittauslaitoksen aineistoa (taustakartta ja peruskartta) WMS-palvelun kautta ladattuna. Merenrantavaiheisiin käytettiin Maanmittauslaitoksen avoimen aineiston latauspalvelusta ladattua 2 metrin korkeusaineistoa. Maaperä- ja vesistöaineistot ovat Geologian tutkimuskeskuksen Hakku-palvelusta. Rakennukset on saatu Iisalmen kaupungilta. Arkeologisten kohteiden tiedot ovat Museoviraston muinaisjäännösrekisteristä

3. Esiselvitysalue

Esiselvitysalueena oli Pohjois-Savossa sijaitseva Iisalmen kaupunki, jonka pinta-ala on 872 km² ja josta maa-alueen pinta-ala on 763 km² (ks. sijaintikartta raportin alussa). Maaperä alueella on pääosin hienoainesmoreenia, jota laikuttavat matalammilla maastonkohdilla savikota ja korkeammilla kalliit. Sora- ja hiekkaluodeita on melko vähän. Yhtenäisin hiekkajakso kulkee harjumuodostelmana Iisalmen läpi eteläkaakko-pohjoisluodesuuntaisesti. Iisalmen vesistöt kuuluvat laajan Vuoksen vesistöalueen luoteisosaan. Suurimmat järvet ovat Haapajärvi, Porovesi (kuva 1) ja Nerkojärvi, niiden pinnankorkeus on noin 85,8 metriä mpy (merenpinnan yläpuolella). Merkittäviä korkeuseroja ei Iisalmen topografiassa ole. Muutamia korkeimmat mäet ulottuvat noin 200–220 metriä mpy, mutta enimmäkseen maaston korkeus on noin 100–150 metriä mpy. Alueen kasvillisuus vaihtelee lähinnä sijaintikorkeuden mukaan. Korkeimmilla ja karuimmilla maastonkohdilla on kuivahkoa kangasta, mutta yleisimmät metsätyypit ovat tuore ja lehtomainen kangas.

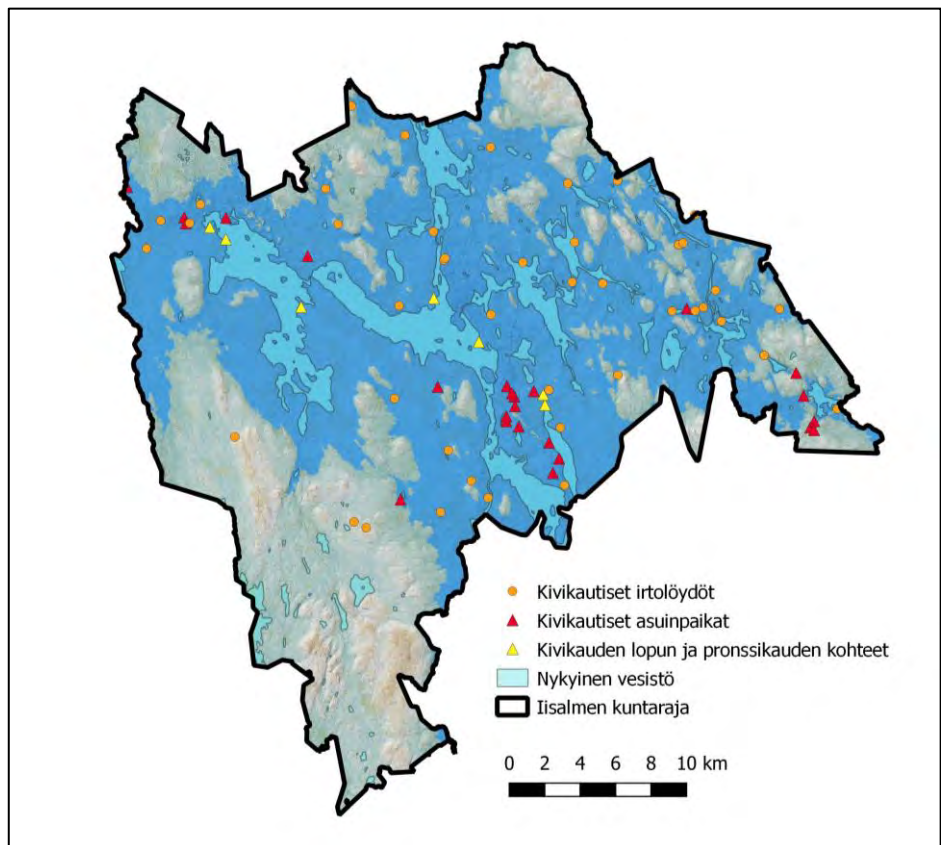
Kuva 1. Maisemaa Itikkasalmen sillalta pohjoiseen Porovedelle, taustalla Iisalmen keskustaa. Kuvauskopterin kuva. (AKDG6958:3)

4. Ympäristöhistoria

Iisalmenkin topografiaan on vaikuttanut jääkautta seurannut *maankohoaminen*. Vuoksen vesistön alue Iisalmissa on kuulunut osana Muinais-Saimaaseen, jonka vesistöhistoriallisilla vaiheilla on ollut merkittävä vaikutus alueen asutushistoriaan erityisesti kivikaudella. Jääkauden jälkeen Saimaa kuroutui itsenäiseksi järveksi Itämeren Ancylusjärvi-vaiheen, 8900–7200 eaa (ennen ajanlaskun alkua) aikana. Alkuvaiheessa se laski Perämereen kuroutumiskohdassaan, mutta jääkauden jälkeinen maankohoaminen oli nopeampaa luoteessa kuin kaakossa ja vesi valui etelään, kunnes luoteinen lasku-uoma kuivui. Vesi jatkoi nousuaan ja puhkaisi uuden lasku-uoman Pielavedellä noin 6500 eaa. Tässä vaiheessa Saimaa ja Päijänne olivat samaa järviallasta. Maankohoamisen vaikutuksesta yhteys Päijänteen ja Saimaan välillä kuitenkin katkesi viimeistään noin 4900 eaa, kun lasku-uoma puhkesi Heinolanharjulla ja Päijänteen pinta laski nopeasti. Saimaa puolestaan puhkaisi parikin erillistä lasku-uomaa Mäntyharjulla ja Valkealassa, ennen kuin nykyinen Vuoksi puhkesi Imatralla noin 4000 eaa.

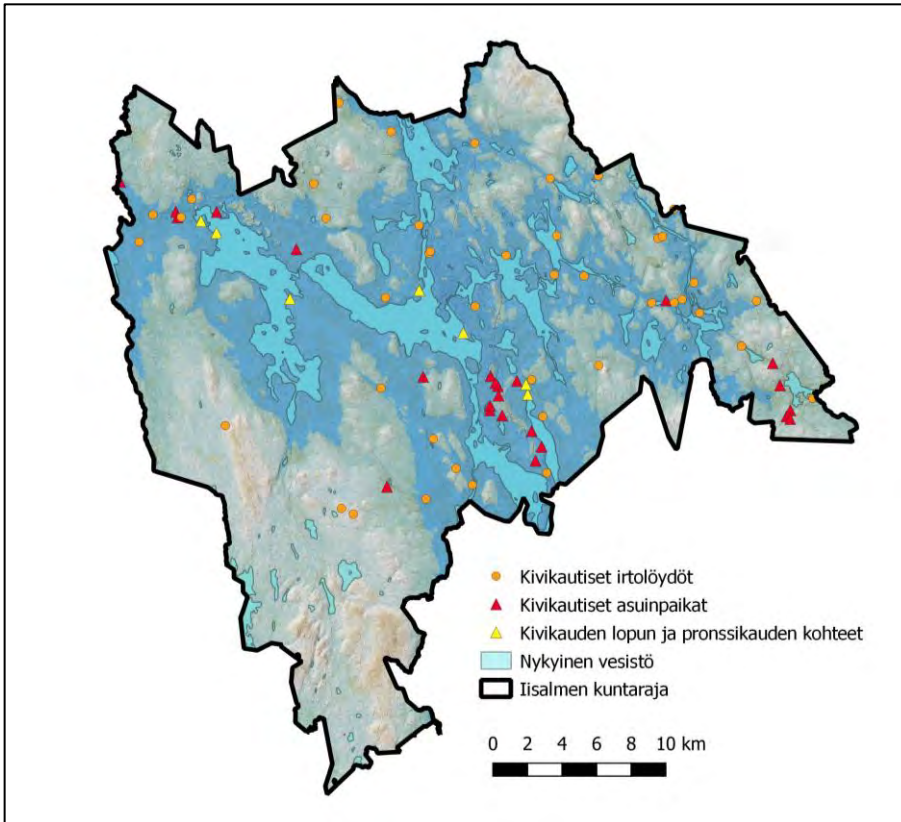
Iisalmissa Muinais-Saimaan pinnan vaihtelut näkyvät eri-ikäisinä rantavaiheina maastossa (kuvat 3–4). Kivikautinen pyyntikulttuuria edustanut asutus sijoittui rannoille ja asuinpaikkoja on eri korkeuksilla usein 10–20 metriä korkeammalla kuin nykyiset rannat. Merkittävä ympäristöhistoriallinen tapahtuma on ollut Vuoksen puhkeaminen noin 4000 eaa, jolloin vedenpinta laski suhteellisen nopeasti useita metrejä. Maankohoaminen jatkuu edelleen, Iisalmissa se on noin 5–6 mm vuodessa.

Toinen ympäristöön vaikuttanut tekijä on *ilmastovaiheet ja niihin liittyvät muutokset kasvillisuudessa*. Kivikaudella, jääkauden jälkeisen ns. Atlanttisen lämpökauden aikana, joka oli lämpimimmillään noin 5000–3500 eaa., keskilämpötila oli korkeimmillaan noin 1–3°C nykyistä korkeampi, ja jalot lehtipuut (tammi, pähkinäpensas, lehmus) levisivät Suomeen. Ilmasto alkoi kuitenkin taas viilenemään ja sen myötä kuusi levisi Suomeen ja yleistyi noin 2000 eaa. Kuusen leviämisen aikana ilmasto viileni ja kuusi valtasi alaa varsinakin lehmukselta. Kivikauden lopulla ja pronssikaudella ilmasto oli 1900-

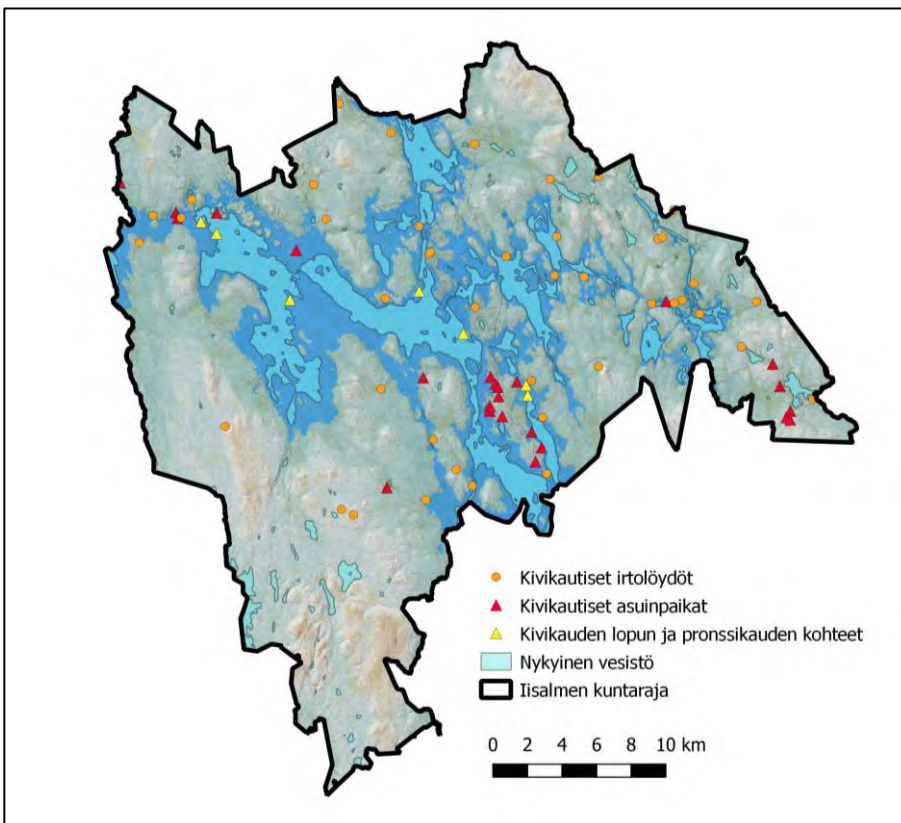

Kuva 2. Muinais-Saimaan rantavaihe hahmotettuna 116 metrin korkeuskäyrän mukaan, jolloin järvi oli korkeimmillaan Iisalmen kohdalla mahdollisesti noin 7000 vuotta sitten.

luvun (jaa.) keskiarvoja kylmempää (Korhola et al. 2000). Toinen lämmin ilmastovaihe ajoittuu rautakauden lopulle ja varhaiskeskiaikaan (noin 750–1200 jaa. välille).

Kuva 3. Muinais-Saimaa Vuoksen puhkeamisen aikaan noin 6000 vuotta sitten kivikaudella. Rantavaihe on hahmotettu 106 metrin korkeuskäyrän mukaan.

Kuva 4. Muinais-Saimaan ranta noin 4000 vuotta sitten. Rantavaihe hahmotettu 96 metrin korkeuskäyrän mukaan.

5. Arkeologinen tutkimushistoria ja tunnetut arkeologiset kohteet

Esihistorian pääjaksot

MESOLIITTINEN KIVIKAUSI 8850–5200 eaa.

Varhaisvaihe 8850–8000 eaa.

Keskivaihe 8000–6800 eaa.

Myöhäisvaihe 6800–5200 eaa.

NEOLIITTINEN KIVIKAUSI 5200–1900/1700 eaa.

Varhaisvaihe 5200–3900 eaa. (mm. varhaiskampakeramiikka)

Keskivaihe 3900–3200 eaa. (mm. tyypillinen ja myöhäiskampakeramiikka)

Myöhäisvaihe 3200–1900/1700 eaa. (mm. Nuorakeramiikka, Pyheensillan keramiikka)

PRONSSI- JA VARHAISMETALLIKAUSI 1800 eaa.– 500 eaa. / 300 jaa.

RAUTAKAUSI 500 eaa. – 1150/1200/1300 jaa.

Esiroomalainen aika 500 eaa. – 0/50 jaa.

Vanhempi roomalaisaika 0/50–150/200 jaa.

Nuorempi roomalaisaika 150/200–375/400 jaa.

Keskirautakausi 375/400 jaa. – 800/825 jaa.

Kansainvaellusaika 375/400–550/600 jaa.

Merovingiaika 550/600–800/825 jaa.

Myöhäisrautakausi 800/825 jaa. – 1200/1300 jaa.

5.1 Iisalmen arkeologinen tutkimushistoria

Esihistoria kattaa ajan jääkauden jälkeisestä pioneeriasutuksesta (noin 8800 eaa.) rautakauden lopulle. Etelä-Suomen rannikkoalueella esihistoriallisen ajan katsotaan päättyvän ristiretkiaikaan (1050–1150 jaa.), mutta sisämaassa esihistoria jatkuu vielä hieman pidemmälle, keskiajalle saakka, sillä kirjallisia lähteitä on säilynyt yleensä vasta 1400-luvulta eteenpäin.

Raportoituja arkeologisia tutkimuksia on tehty vuoden 2021 kesään mennessä Iisalmissa seuraavasti

- *tarkastuksia 14 kpl*
- *inventointeja 17 kpl*
- *kaivauksia/koekaivauksia 6 kpl.*

Inventoinnit

Ensimmäinen Iisalmen muinaisuuteen liittyviä tietoja kerännyt oli Iisalmelaissyntyinen opiskelija Alli Nissinen. Nissinen kierteli Iisalmen kihlakuntaa vuonna 1887 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen matkarahan turvin. Nissinen keräsi talosta taloon kulkiessaan esineiden lisäksi perimätietoa Iisalmen muinaisista ajoista, jotka ovat arvokasta kansanperinnettä. Nissisen keräämät löydöt on luetteloitu Kansallismuseon kokoelmiin päänumerolla 2540:1–18. Esineistä 12 on Iisalimesta, muut Kiuruvedeltä.

Iisalmen esihistoriallisten muinaisjäännösten inventoinnin teki Lauri Pohjakallio Kuopion museosta 15.5.–6.6.1978. Inventointi oli kuitenkin lähinnä ennestään tunnettujen irtolöytöpaikkojen ja kiinteiden muinaisjäännösten tarkastamista eikä systemaattista uusien kohteiden etsintää, joten koko kaupungin alueen kattavaa muinaisjäännösinventointia ei Iisalmissa ole koskaan tehty. 2000-luvun puolella inventointeja on

kuitenkin tehty useilla osayleiskaava tai asemakaava-alueilla. Inventointeja on kymmenkunta ja ne on tehnyt Mikroliitti Oy. Inventoinnit ovat keskittyneet Iisalmen keskiosiin, joissa asutus on tiheintä ja sitä myötä myös kaavoitushankkeita on ollut useita.

Kaivaukset ja koekaivaukset

Iisalmissa on tehty vähän arkeologisia kaivaustutkimuksia. Tutkimushistoriallisesti merkittävin on Torsten Edgrenin vuonna 1956 suorittamat kaivaukset Jysmän kivikautisella asuinpaikalla Haapajärvellä (kuva 5). Paikalta löytynyt kivikauden lopun keramiikka nimettiin omaksi ryhmäkseen, Jysmän keramiikaksi. Edgren julkaisi tutkimustuloksensa Finskt museum-julkaisusarjassa vuonna 1963.

Kuva 5. Kuva Torsten Edgrenin kaivaukset vuodelta 1956 (neg.20800). Kaivaukset käynnissä Jysmän kivikautisella asuinpaikalla.

Museoviraston koekaivausryhmä on tutkinut Haapakankaan asuinpaikkaa, myöskin Haapajärvellä, koekaivauksin pariin otteeseen (Vikkula 1982 ja Vanhatalo 1990). Tutkimuksissa on löytynyt ns. Luukonsaaren keramiikkaa ja useita liesikiveyksiä. Luukonsaaren keramiikka on pronssi/varhaismetallikauteen kuuluva keramiikkatyyppi ja myös Haapakankaalta tehtyt radiohiiliajoitukset (2140 ± 140 BP, Hel-3030 ja 2760 ± 100 , Hel-3057) sijoittuvat tähän aikaan. Kohde on pahoin hiekanoton tuhoama. Simo Vanhatalo on vuonna 1996 tehnyt koekaivauksen myös Piiponsuolla, joka sijaitsee pari kilometriä Koljonvirrasta itään rautatien vieressä. Paikalta löytyi ns. Pöljän keramiikkaa, joka on asbestisekoitteista ja ajoittuu kivikauden lopulle. Vanhatalo totesi koekaivauksen jälkeen, että kohde on ollut pienialainen ja tuhoutunut kokonaan hiekanotossa.

Koljonvirralla (kuva 6) on tehty kaksi Suomen sodan aikaiseen taisteluun liittyvää kaivaustutkimusta. Tiina Kuokkanen ja Sanna Marin Oulun yliopistosta tutkivat venäläisten majoituskorsuja vuonna 2003. Vuonna 2005 Hannu Poutiainen (Mikroliitti Oy) teki kaivaustutkimuksia Koljonvirran taistelualueella tavoitteena hankkia uutta tietoa kohteesta käytettäväksi aluetta koskevissa matkailuhankkeissa.

Kuva 6. Koljonvirta. Kuvauskopterin kuva pohjoisesta.

lisalmen arkeologiset tutkimukset (raportoidut)		
<i>Kaivaukset</i>		
Torsten Edgren 1956	Jysmä. Kivikautisen asuinpaikan kaivaus.	Kivikausi
Anne, Vikkula 1982	Huotari, Haapakangas. Varhaismetallikautisen asuinpaikan koekaivaus.	Varhaismetallikausi
Simo Vanhatalo 1990	Huotari, Haapakangas. Varhaismetallikautisen asuinpaikan koekaivaus	Varhaismetallikausi
Simo Vanhatalo 1996	Piiponsuo. Kivikautisen asuinpaikan koekaivaus	Kivikausi
Tiina Kuokkanen ja Sanna Marin 2003	Koljonvirran taistelupaikka. Sota-arkeologinen koekaivaus.	1800-luku
Hannu Poutiainen 2005	Koljonvirta – Historiaa ja yrittäjyyttä. Interreg III A Karjala-hanke	1800-luku
<i>Inventoinnit</i>		
Alli Nissinen 1887	Muinaisjäännöksiä lisalmen kihlakunnassa.	
Lauri Pohjakallio 1978	lisalmen esihistorialliset löytöpaikat peruskarttalehtijon mukaan.	
Pekka Honkakoski ja Antti Rissanen 1989	Tutkimusraportit Koljonvirran taistelu (1808) sillan vesialueelta lisalmissa.	
Timo Ylimaunu 2000	Koljonvirran taistelupaikan inventointi	
Timo Jussila 2003	lisalmen kaupungin Kilpijärven, Iso-li-järven, Keskimäinen ja Tismiö järvien, Poroveden pohjoisrannan muinaisjäännösinventointi.	
Timo Jussila 2004	Peltosalmen varikkoalueen muinaisjäännösinventointi	
Timo Jussila 2005	Kirmajärven ympäristö ja Peltosalmen entisen varikon länsi- ja eteläpuolinen harjualue Lapinlahden rajalle. Muinaisjäännösinventointi.	
Timo Jussila 2006	Runnin ympäristön muinaisjäännösinventointi.	
Timo Jussila 2009	Pihlajaharjun alueen muinaisjäännösinventointi.	
Timo Jussila 2009	Venakkoniemen alueen muinaisjäännösinventointi	
Timo Jussila 2013	Lampaanjärvi-Pörsänjärvi. Osayleiskaava-alueen muinaisjäännösinventointi.	
Timo Jussila 2013	Salmenranta-Taipale-Kirma-Kilpijärvi osayleiskaava-alueiden muinaisjäännösten täydennysinventointi.	
Esa Mikkola 2015	lialmi–Kiuruvesi. 110kV voimajohtolinjan arkeologinen inventointi.	
Timo Sepänmaa 2015	Kirkon ympäristön asemakaava-alueen muinaisjäännösinventointi.	
Johanna Mäkinen 2016	Arkeologinen vedenalaisinventointi paineviemärin vesistöalituksen linjalla Iso-lin vesistössä.	
Hannu Poutiainen, Juuso Koskinen, Teemu Tiainen ja Timo Jussila 2018	Mansikkaniemi (Koljonvirran taistelualue) muinaisjäännösselvitys.	
Timo Jussia, Timo Sepänmaa, Janne Soisalo, Hannu Poutiainen ja Johanna Rahtola 2020	Vaala-Joroinen voimajohtolinjan (Järvilinjan) arkeologinen inventointi.	
<i>Tarkastukset</i>		
Torsten Edgren 1956	Lapinsaari	Varhaismetallikausi
Keskitalo, Oiva 1969	Siltala	Kivikausi
Matti Huurre 1973	Haapakangas	Varhaismetallikausi

Matti Huurre 1973	Pekkala	Luonnonmuodostuma
Lauri Pohjakallio 1974	Peltola	Kivikausi
Lauri Pohjakallio 1974	Lehtosuo	Ei muinaisjäännös
Jouko Aroaho 1991	Itäpää (Hernejärvi)	Kivikausi
Jouko Aroaho 1991	Jysmä	Kivikausi
Jouko Aroaho 1991	Laitilankangas 1	Kivikausi
Mika Lavento 1994	Huotari Haapakangas	Varhaismetallikausi
Jouko Aroaho 1995	Piiponsuo (poistettu mj-rekisteristä, tuhoutunut)	Kivikausi
Jouko Aroaho 1999	Lehdonmäki (mahdollinen muinaisjäännös)	Kivikausi
Helena Taskinen 1999	Lapinsaari	Varhaismetallikausi
Jouko Aroaho 2000	Porovesi	Kivikausi
Muita tutkimuksia		
Mikael Fortelius 1978	Jysmä, luuanalyys	
Karen Niskanen 1997	Mäntyniemi, makrofossiilianalyysi	

5.2. Tunnetut arkeologiset kohteet

lialmesta tunnetaan muinaisjäännösrekisterin perusteella 105 arkeologista kohdetta, joista kaksi on kuitenkin ns. poistettua kohdetta, mikä tarkoittaa, että ne ovat tuhoutuneet. Kohteet jakaantuvat tyypeittäin seuraavasti:

lialmen arkeologiset kohteet			
Muinaisjäännöstyyppi		Kpl	Yhteensä
Alusten hylät			2
Asuinpaikat	<i>kivikautinen</i>	24	
	<i>kivi/pronssikautinen</i>	3	
	<i>varhaismetallikautinen</i>	3	
	<i>historiallinen</i>	3	33
Hautapaikat			5
Kirkkorakenteet			1
Kulkuväylät			3
Löytöpaikat	<i>kivikautinen</i>	42	
	<i>rautakautinen</i>	2	
	<i>historiallinen</i>	3	47
Maarakenteet			1
Puolustusvarustukset			4
Taide- ja muistomerkit			1
Työ- ja valmistuspaikat	<i>hiilimiilut</i>	2	
	<i>kaskiröykkiöt</i>	1	
	<i>pyyntikuopat</i>	1	
	<i>tervahaudo</i>	1	
	<i>vesimyllyt</i>	1	6
Kohteita yhteensä			103

Kivikauden asuinpaikat ja löytöpaikat ovat selvä enemmistö kohteissa (kuva 7). Useiden kivikautisten löytöpaikkojen esineet on löydetty jo 1800-luvulla ja niiden löytötiedot ovat epämääräiset. Sama tilanne on muualakin Suomessa, sillä tuohon aikaan peltotöitä tehtiin käsin ja esineitä löytyi helpommin kuin koneistetun maatalouden aikaan. Esineitä voitiin ottaa talteen myös siksi, että kivikautisia esineitä on yleisesti pidetty voimallisina taikakaluina ("ukonnuolet"), jotka antavat suojaa joko salamaniskuja vastaan tai parantavat sairauksista.

Lisäksi 1800-luvulla esineitä kuljettiin keräämässä ja niistä maksettiin pieniä palkkioita, joten niitä saatiin talteen tuhansittain.

Muutamilta asuinpaikoilta on sekä kivikautisen että myöhemmän pronssi/varhaismetallikautisen asutuksen merkkejä. Pronssikausi ja varhaismetallikausi nimityksiä käytetään Suomen arkeologiassa hieman sekavasti. Pronssikaudella yleensä tarkoitetaan rannikon pronssikautta, joka ajoittuu noin 1800–500 eaa. Sisämaassa puhutaan pronssikauden ohella varhaismetallikaudesta, joka on alkupäästä samanaikainen rannikon pronssikauden kanssa, mutta ulottuu ajallisesti 800 vuotta pidemmälle, noin 300 vuotta ajanlaskun alun jälkeen. Varhaismetallikausi on saanut vaikutuksia enemmän idästä, toisin kuin lännestä vaikutuksensa saanut rannikon pronssikausi.

Historiallisen ajan asuinpaikkoja tunnetaan vain 3 kpl, joista kaksi sijaitsee Koljonvirran alueella ja yksi Venakkoniemellä. Koljonvirran Kauppilan talossa (1000016975) on tehty myös kaivaustutkimuksia. Vähäinen lukumäärä kertoo tutkimusten vähäisyydestä, historiallisen ajan asuinpaikkoja tiedetään esiselvityksen perusteella olevan lukuisia.

Hautapaikkoja on 5 kpl, joista kaksi on varhaismetallikausia röykkiöhautoja, kaksi liittyy Koljonvirran taisteluihin ja yksi on tilapäisenä hautapaikkana toiminut Kumpusaari Porovedellä. Kirkkorakenteita tunnetaan 1 kpl, kyseessä on 1700-luvun alussa rakennettu ja vuosisadan lopussa purettu Iisalmen toinen kirkko.

Kulkuväyliä on 3 kpl ja ne kaikki ovat historialliselta ajalta. Näistä yksi kohde on Koljonvirta (1997), jossa on säilynyt vanhoja siltarakenteita. Vanha Oulun tie (1000038746, muu kulttuuriperintökohde) on ollut mahdollisesti käytössä jo 1600-luvulla postitienä ja Kilpijärven Kilpivirrasta (140500002, mahdollinen muinaisjäänne) tunnetaan kiveen upotettu rautalenkki, joka liittyy tukinuittoon.

Maarakenteita tunnetaan vain 1 kpl, Koljonvirran juhlakenttä (1000034190). Kentän vieressä, rinteen päällä, on kahdeksan kuoppajäännettä, jotka voivat olla tykkiasemia tai majoituskorsuja Koljonvirran taistelun ajalta. Koljonvirran taisteluihin liittyvät myös kolme puolustusvarustusta Koljonvirta tykkipatteri 1 ja 2

Kuva 7. Iisalmesta löytynyt kaksiteräinen kiviesine (KM 38890), jonka toinen pää on teroitettu taltaksi ja toinen tuuran teräksi. (Lähde *Finna.fi*. Museoviraston arkeologian kuvakokoelma, AKDG3026:1, kuvaa ja Markku Haverinen)

(1000019452–3) sekä Koljonvirran Leirintäalue 2 (1000016974). Näiden lisäksi on Suomen sotaan (1808–1809) liittyvä puolustuskaivanto noin 6 km Koljonvirrasta länteen (Tiensuu 1000038757).

Taide- ja muistomerkit-ryhmään kuuluu Struven ketjuun liittyvä merkintä kivessä limäellä (1000016435). Struven ketju on kolmiomittausketju Jäämereltä Mustallemerelle. Mittaukset tehtiin 1800-luvulla.

Työ- ja valmistuspaikat-ryhmä käsittää moninaisen joukon elinkeinohistoriaan liittyviä kohteita. Lisalmessa näitä kohteita tunnetaan kuitenkin vähän, yhteensä vain 6 kpl. Erityisesti pistää silmään tervahautojen määrä, joita on vain yksi. Määrä heijastaa ilmeisesti vain tutkimuksen puutetta, mutta myöskään lisälmen alueen vinovalovarjostuskuvia tutkittaessa tervahautoja ei erottunut kovinkaan monta. Syynä tervanpolton vähyyteen ovat luultavasti olleet huonot kuljetusyhteydet, ts. vesireittien puute, niihin kaupunkiin, kuten Ouluun tai Kokkolaan, joihin tervaa olisi voinut kaupata. Myös runsaalla kaskenpoltolla on voinut olla osansa, puuta ei ole riittänyt tervaksi asti. Ero on selvä hieman pohjoisempana olevaan Kainuuseen, jossa yhdestä kunnasta voidaan erottaa tuhansittain tervahautojen jäännöksiä vinovalovarjostekuvissa ja tervanpoltto oli tärkeä lisätulon lähde talonpojille erityisesti 1800-luvulla.

Pari ajoitukseltaan epäselvää kohdetta nousi esiin löytöpaikkojen tietoja tutkittaessa. Pöllösenlahti (muinaisjäännostunus 1000015122), josta on löydetty saviastianpaloja, joiden säilytyspaikaksi mainitaan lisälmen museo, mutta muinaisjäännosrekisterissä ei ole mainintaa miltä aikakaudelta palat ovat. Ihotunmäki (1000015135) on ilmeisesti kivikaudelta oleva esine, mutta merkitty ajoittamattomaksi.

Rautakauden löytöpaikkoja tunnetaan vain 2 kpl. Pellonpäästä (1000015134) löytynyt reiällinen vuolukiven kappale on ajoitettu rautakautiseksi, mutta luultavammin kyseessä on historiallisen ajan löytö. Paikalla on ilmeisesti sijainnut talo. Rantamajasta (1000038226) on löytynyt myöhäisrautakautinen ns. partakirves.

Harvinaisin lisälmen esihistoriallisista löydöistä on Haapajärvestä löytynyt pronssimiekka tai pikemminkin tikari, koska esineellä on pituutta 33 cm (kuva 8). Löytöä ei ole kuitenkaan mainittu muinaisjäännosrekisterissä ilmeisesti koska se on löytynyt järven pohjasta ja tarkka löytöpaikka ei ole tiedossa. Pronssimiekka toimitettiin Kansallismuseon kokoelmiin vuonna 1894 ja sen kerrotaan löytyneen Haapajärvestä malmia nostettaessa noin 1,5 metrin syvyydestä. Samalla löytyi miekkaan kuuluva hela.

Lisalmesta tunnetaan myös kaksi alusten hylkyä, molemmat kohteet on luokiteltu mahdollisiksi muinaisjäännoiksi, joista Venakkolahden kohteesta (1996) ei ole vielä hyllyn jäänteitä löytynyt, Luuniemen (1995) hylystä on sen sijaan todettu puisia osia.

Muinaisjäännosrekisterin tietoja läpikäydessä kiinnittyi huomio siihen, että lisalmesta tunnetaan vain yksi muuksi kulttuuriperintökohteeksi luokiteltu kohde. Tämä heijastaa inventointien vähyyttä ja myös aiempien inventointien päivitystarvetta. Muut kulttuuriperintökohteet ovat Museoviraston määrittelyn mukaisesti:

Kuva 8. Haapajärvestä malmin nostossa löytynyt pronssimiekka (KM3017:2, Finna.fi, Museovirasto, arkeologian kuvakokoelma)

”Kohde ei ole muinaismuistolain tarkoittama kiinteä muinaisjäännös, mutta sen säilyttäminen on perusteltua historiallisen merkityksen ja kulttuuriperintöarvojen takia. Muihin arkeologisiin kulttuuriperintökohteisiin sisältyy pääasiassa 1800-luvulle ja 1900-luvun alkuun ajoittuvia jäännöksiä. Kulttuuriperintökohteita voivat olla muun muassa arkeologisia kohteina hyvin säilyneet merkittävimmät käytössä olevat historialliset tiet, toisen maailmansodan aikaiset sotahistorialliset kohteet (esim. Salpalinja) ja alle sata vuotta sitten uponneiden alusten hylät. Kulttuuriperintökohteita ovat myös edelleen asutut ja hyvin säilyneet historiallisen ajan kyläpaikat, jos ne eivät ole muinaismuistolain rauhoittamia. Muita kulttuuriperintökohteita voidaan esittää säilytettäväksi esimerkiksi kaavoituksen yhteydessä.”

Iisalmen kohdalla suurin osa muiksi kulttuuriperintökohteista luokiteltavista kohteista liittyy todennäköisimmin historiallisen ajan asutukseen, erityisesti 1800-luvun torppien ja talojen paikkoihin, kun näitä kohteita joskus tullaan inventoimaan. Museovirasto on laatinut ohjeistusta myös maaseudun historiallisten asuinpaikkojen ja historiallisten teiden inventointiin, joiden avulla inventointikäytäntöjä yhtenäistetään.

6. Iisalmen arkeologinen potentiaali

Selvitys alueelle tehtiin kaksi ennustavaa mallia: toinen pyyntikulttuurien ja toinen maatalouskulttuurien näkökulmasta. Mallien tavoitteena on hahmottaa asutukselle suotuisimmat alueet. Molemmissa tapauksissa lähtökohdaksi oli hahmottaa minkälaisissa paikoissa ennestään tunnetut kohteet sijaitsevat ja sitä kautta hahmottaa alueita, joilta todennäköisesti on löydettävissä arkeologisia kohteita. Näistä kahdesta mallista luotiin kooste, jossa hahmotuu Iisalmen arkeologinen potentiaali kokonaisuudessaan. (Karttaliitteet 1–10)

Ennustavia malleja on tehty arkeologiassa jo pitkään. Niitä on tehty lähinnä opinnäytteinä (mm. Kirkinen 1994, Perttola 2005, Sorvali 2013). Ne ovat yleensä keskittyneet yhden aihepiiriin ympärille, kuten rautakauden tai kivikautisen asutuksen mallintamiseen. Arkeologisia inventointeja tekevä tutkija tekee työstään yleensä ennustavan mallin tavoitteena hahmottaa alueet, joilta kohteita on todennäköisimmin löydettävissä. Kyseiset mallit tehdään hieman nopeasti, kevyemmin ja huomattavasti koko kuntaa pienemmältä alueelta. Mallia varten selvitetään mm. muinaiset merenrantavaiheet, maaperä, tunnettujen kohteiden levintä ja historiallinen kartta-aineisto. Työtä kutsutaan kenttätöön esityöksi tai valmisteluksi. Edellä mainittuja aineistoja, esim. merenrantamalleja kivikaudelta tai otteita historiallisista kartoista, esitellään erikseen raportissa, mutta niistä ei yleensä koosteta karttaesityksiä, joihin ne olisi koottu yhteen tarkemmin analysoituna.

6.1 Pyyntikulttuurimalli

Iisalmen kohdalla pyyntikulttuurimallin perustana ovat aiemmin tunnettujen kivi- ja pronssi/varhaismetallikautisten kohteiden sijainti, Muinais-Saiman vaiheet, vesistöjen läheisyys ja maaperä. Kivikautisten asuinpaikkojen kohdalla tarkemmalla mallinnuksella, jossa otettaisiin huomioon myös mm. maaston kaltevuus ja suuntaus, olisi mahdollista rajata tarkemmin alueita, joista niitä olisi löydettävissä. Kyseessä on kuitenkin melko yleisluontoinen kaupunkisuunnittelun käyttöön tuleva aineisto, joten selkeyden vuoksi näistä tekijöistä luovuttiin.

Potentiaalisia alueita, joilta voidaan löytää esihistoriallisten pyyntikulttuurien aikaisia kohteita, hahmotettiin useiden eri tekijöiden lähtökohdasta. Tarkastelun kohteena olivat Muinais-Saimaan vaiheet, maaperä ja vesistöt.

6.1.1 Vesistövaiheet ja vesistöt

Luvussa 4 on kuvailtu jääkauden jälkeisiä vesistövaiheita. Iisalmen alueella Muinais-Saimaa on muodostanut useita rantatasoja vuosituhansien kuluessa. Vuoksen puhkeaminen 6000 vuotta sitten aiheutti vedenpinnan nopean laskun, muutoin maankohoaminen on ollut tasaisempaa. Tunnettujen kivi- ja varhaismetallikautisten asuinpaikkojen (30 kpl) sijaintikorkeus vaihtelee 89–125 m mpy. Kohteista 25 kpl asettuu välille 90–116 m mpy ja 5 kpl sijaitsee yli 116 metrin korkeudella. Rantavaiheet ovat hieman eri-ikäisiä Iisalmen luoteis- ja kaakkoisosissa, johtuen maankohoamisen nopeudesta, joten mallissa päädyttiin käyttämään välillä 90–116 m mpy olevia rantakorkeuksia hieman korkeamman potentiaalinen alueina kuin sitä ylemmät tai alemmat korkeudet. Väli 116–125 m mpy määriteltiin matalampana potentiaalina. Kivikautisia löytöpaikkoja Iisalmenesta tunnetaan 42 kpl, mutta niistä vain yhdelle on määritelty löytökorkeus (98 m), joten niitä ei voinut käyttää suoraan potentiaalinen hahmottamisessa. Löytökorkeustiedon puute johtuu epämääräisistä löytöteidoista. Irtolöytöpaikoille on kuitenkin määritelty summittainen sijainti, joka korreloi 83 % korkeuden 90–116 m mpy kanssa.

Muinais-Saimaan rantavaiheiden lisäksi potentiaalisia alueita ovat kaikki järvet, lammet, joet ja purot. Pyyntikulttuurin asuinpaikkoja voidaan tavata myös niiden rantojen tuntumasta. Näiden ranta-alueiden potentiaalisiksi alueeksi määriteltiin 100 metrin levyinen vyöhyke rantaa.

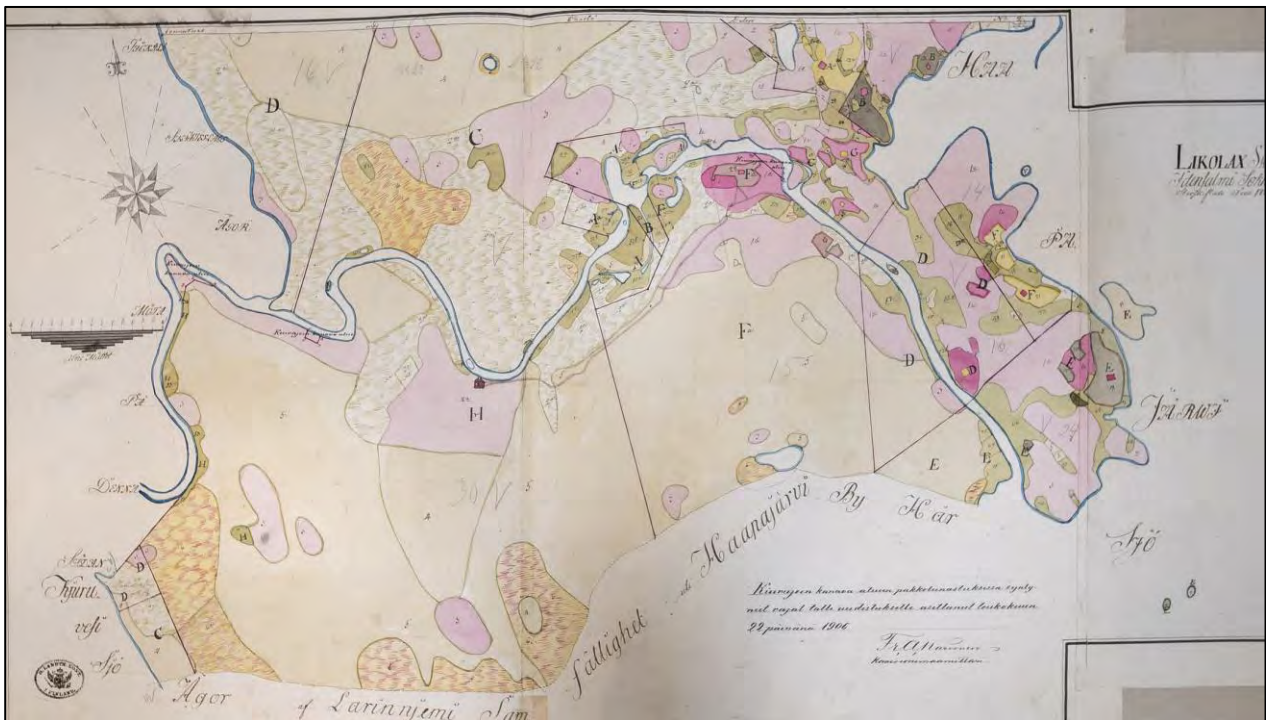
6.1.2 Maaperä

Maaperä korreloi melko hyvin tunnettujen kivikautisten kohteiden levinnän kanssa. Hiekka ja hieta-alueet ovat melko pieniä ja hajanaisia tarkastelualueella, lukuun ottamatta kaupungin poikki kulkevaa harjua, jonka kohdalta tunnetaan 11 kivikautista asuinpaikkaa. Muualla Iisalmissa 6 kivikautista asuinpaikkaa sijaitsee hiekkamailla, joten yhteensä 17 kpl 23 kivikautisesta asuinpaikasta korreloi hiekan kanssa. Varhaismetallikauden kohteissa ei vastaavaa korrelaatiota ole jostain syystä nähtävissä. Maaperään liittyvän potentiaalinen hahmottamista haittasi hieman se, että tarkempia 1:20 000/50 000 mittakaavan maaperäkartoja ei ole koko Iisalmen alueelta ja itä- ja länsiosissa jouduttiin turvautumaan 1:200 000 aineistoon.

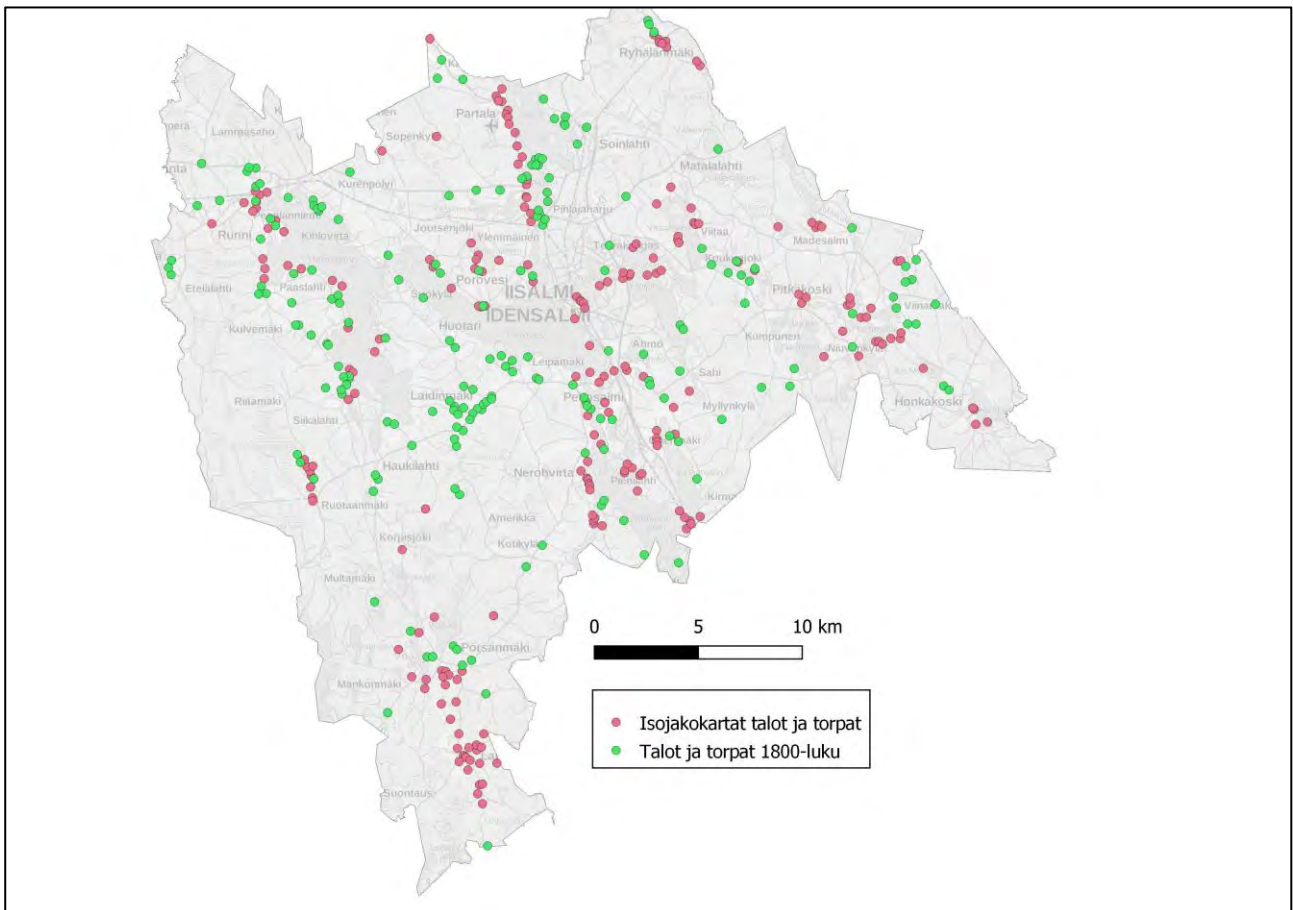
6.2 Maatalouskulttuurimalli

Maatalouskulttuurien mallien lähtökohtana oli historiallisen asutuksen paikallistaminen. Ennestään tunnettuja historiallisen ajan asutukseen liittyviä muinaisjäännöskohteita, joiden perusteella potentiaalisia alueita olisi voinut hahmottaa, ei Iisalmissa juuri ole. Näin ollen maatalouskulttuurimallin pohjaksi muodostui historiallisilta kartoilta paikannettu asutus. Talojen ja torppien paikat digitoitiin pisteinä 1700-luvun isojakokartoilta ja 1700- sekä 1800-luvun pitäjänkartoilta. 1700-luvun asutus digitoitiin pääasiassa isojakokartoilta, jotka ovat selvästi tarkempia kuin pitäjänkartat. Näihin pisteisiin lisättiin 200 metrin levyinen bufferi, vyöhyke, jonka sisällä todennäköisesti voi sijaita historiallisen ajan maatalousasutukseen liittyviä arkeologisia ilmiöitä, kuten vanhemman asutuksen jäännöksiä, kaivoja, kellareita ym. Isojakokartoilta digitoitiin myös peltoalueet, mutta ne ovat yleensä olleet melko pieniä ja peittyvät 200 metrin bufferin sisään.

Yleisenä piirteenä historiallisen ajan asutuksen sijoittumisessa on, ainakin Pohjois-Savossa ja Kainuussa, että alkuvaiheessa asutus sijoittui vesistöjen ääreen ja myöhemmin laajeni kauemmas valtavesistöistä, yleensä vaarojen tai korkeampien mäkien rinteille. 1800-luvulla asutus levisi jo muillekin alueille. Sama kehitys on nähtävissä Iisalmissa. Erityisen kiinnostavia arkeologisesti ovat vesistöjen äärellä olevat vanhimmat historiallisen ajan asuinpaikat, sillä on mahdollista, että samoilla paikoilla, tai aivan niiden tuntumassa, on voitu asustaa jo aiemmin kuin mitä historialliset lähteet kertovat. 1700-luvun kartoissa vesistöjen äärellä sijaitseva asutus sijaitsee yleensä noin 200 metrin etäisyydellä siitä, joten potentiaalisiksi alueiksi historiallisen ajan asutuksen suhteen asetettiin 200 metrin vyöhyke rannasta.

Kuva 9. Ote isojakokartasta Haapajärven kylässä vuodelta 1787 (KA D9:5/14, piirt G.A. Liden). Kartassa näkyy Kiurujoki, Pesolan-
niemi ja Runni. Kuvassa näkyy hyvin asutuksen keskittyminen veden ääreen.

Kuva 10. Historiallisista kartoista digitoidut talot ja torpat.

lisalnessa maaperä ei vaikuta samalla tavalla varhaisen maatalouskulttuurin sijoittumiseen, kuin esimerkiksi Etelä- ja Lounais-Suomessa, jossa ravinteikas savinen maaperä korreloi historiallisen ajan asutuksen kanssa. Pohjois-Savossa kaskiviljely oli merkittävämpää kuin perinteinen peltoviljely, joten maaperä ei varsinaisesti korreloi maatalouskulttuurin asutuksen kanssa. Sen sijaan asuinpaikoiksi valikoitui yleensä hiekka- tai hiekkamoreenipohjainen, hyvin vettä läpäisevä, maastonkohta.

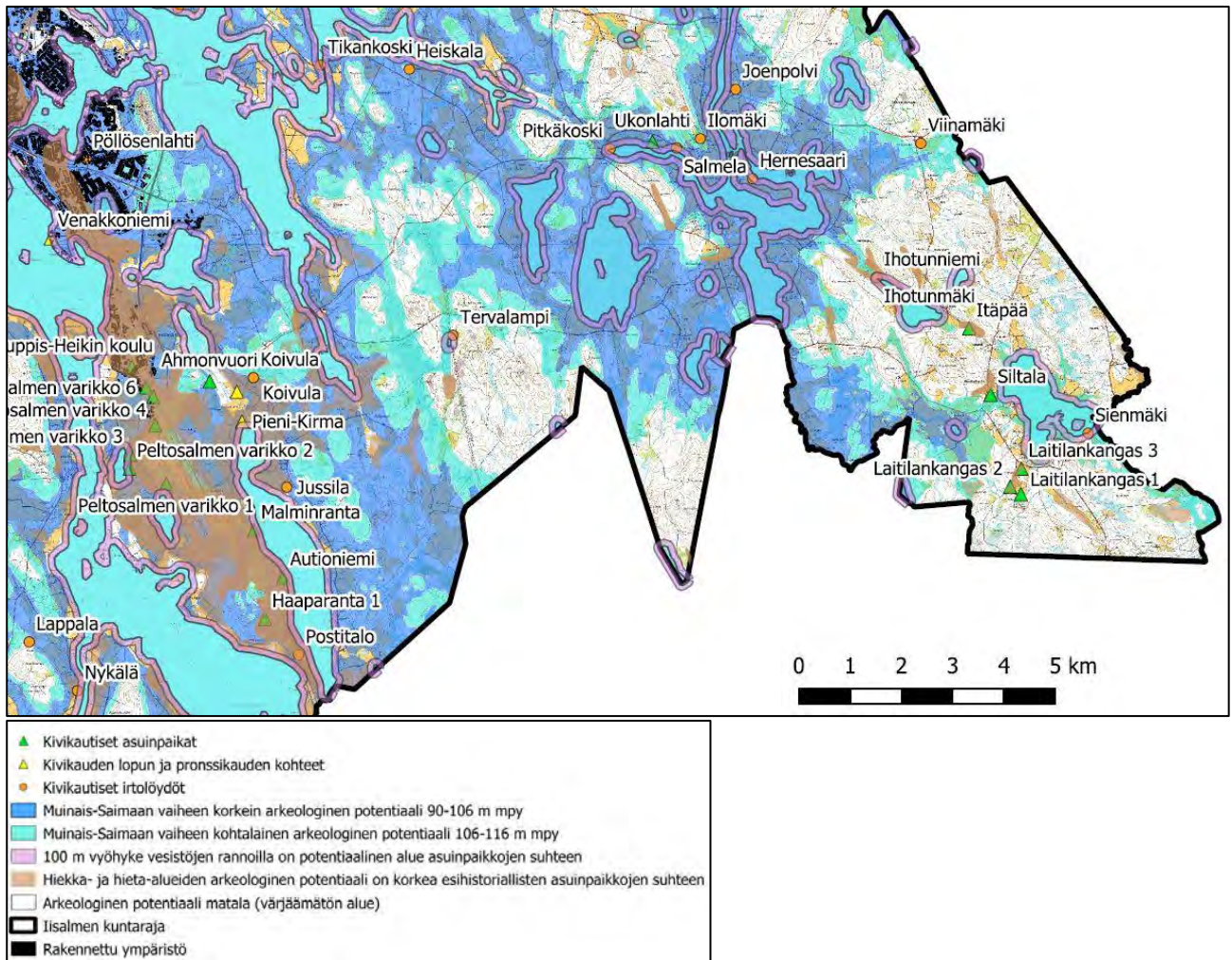
Rannikolla maatalouskulttuureihin kuuluu myös rautakauden aikainen asutus viimeistään keskirautakaudelta noin 500 jaa. jälkeen. lialmesta rautakauden kuuluvia asuinpaikkoja ei tunneta ja parin irtolöytöpaikan perusteella ei voi tehdä päätelmiä rautakautisen asutuksen mahdollisesta sijainnista. Pohjois-Savo oli nykyisen tiedon mukaan kuitenkin lähinnä eränkäyntialuetta rautakaudelta historiallisen ajan alkuun, ainakin merkit pysyvästä viljelystä puuttuvat toistaiseksi. Maatalousvaltainen, kaskiviljelyyn perustuva, asutus laajeni alueelle vasta 1400–1500-luvuilla.

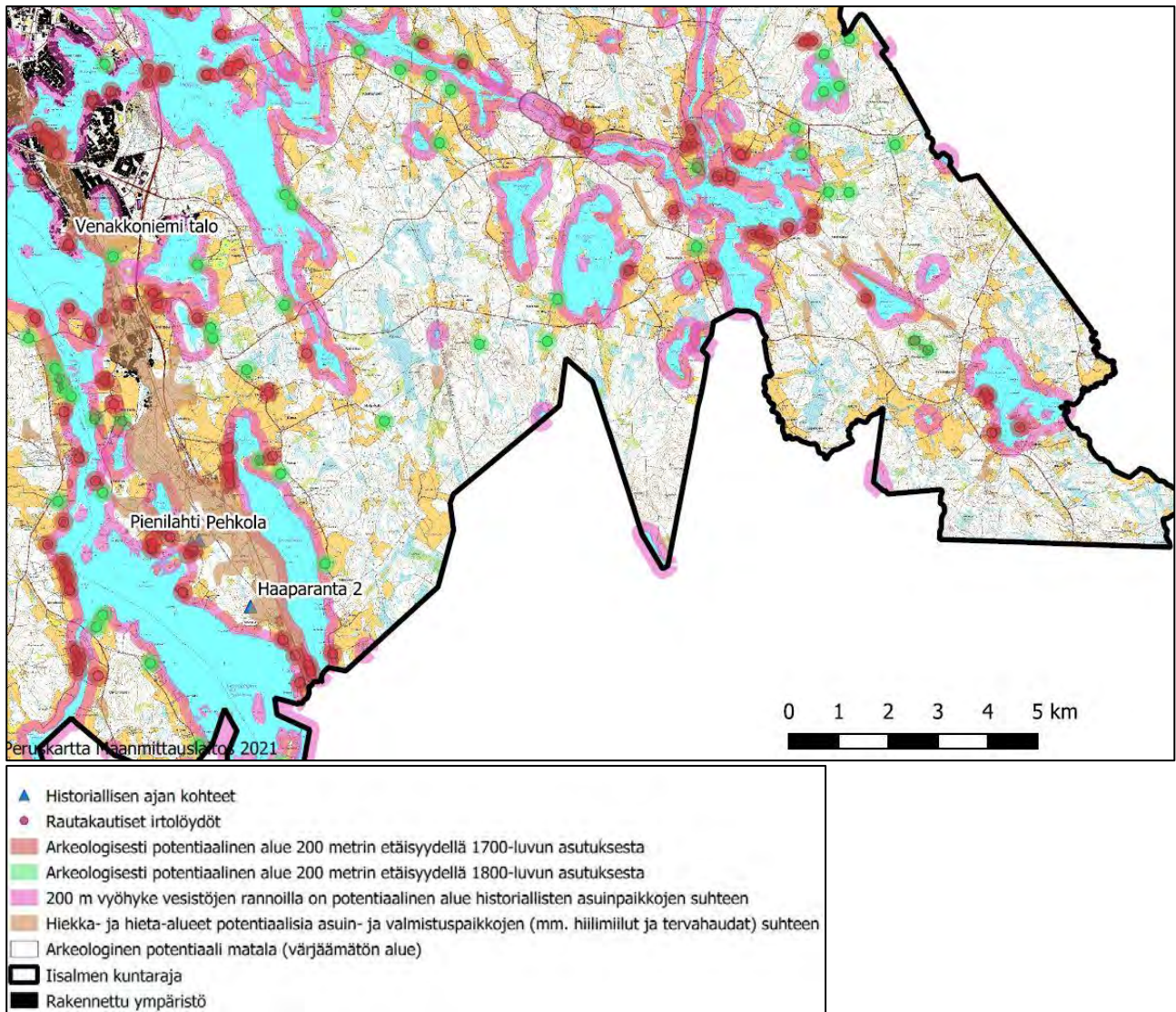
Kuva 11. Kuvassa Vanhalanniemi Haapajärven rannalla. Vanhalanniemen asutus on saanut alkunsa viimeistään ennen 1500-luvun puoliväliä. (AKDG6958:4. Kuvauskohterin kuva etelästä)

6.3 lialmen arkeologisen potentiaalin esittäminen

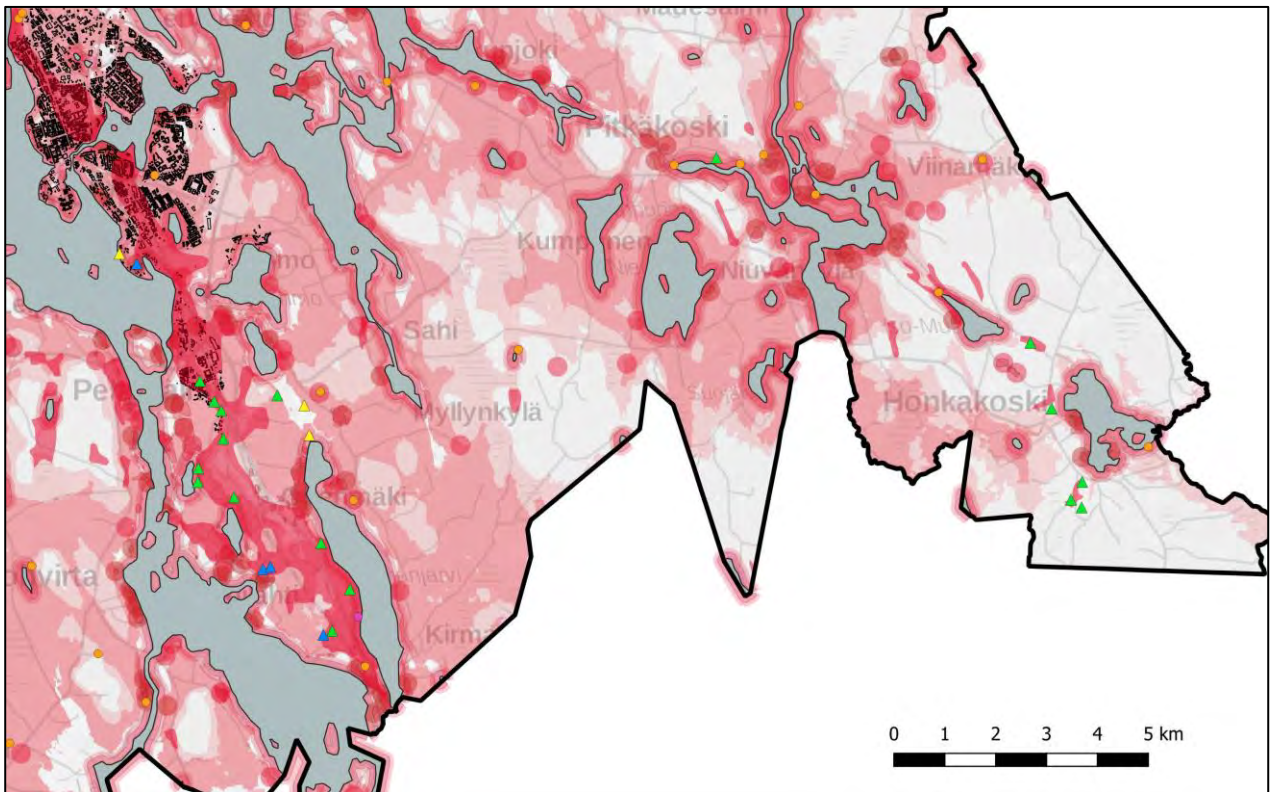
Koko lialmen alueen arkeologisesta potentiaalista tehtiin yksi kokoava kartta, mutta työssä ajateltiin, että tarkkuuden lisäämiseksi on järkevää kuitenkin jakaa lialmi kolmeen osaan: länsi-, itä- ja eteläosa. Jokaisesta alueesta on kolme karttaa, joissa on ensimmäisenä esitetty alueen koko arkeologinen potentiaali käyttäen punaisen eri voimakkuutta ja sen jälkeen pyyntikulttuurimalli ja maatalouskulttuurimalli, joihin kokonaispotentiaali perustuu. Punaisen värin voimakkuus yleensä kasvaa, kun samalle alueella sattuu useampia arkeologista potentiaalia korostavaa muuttujaa. Esimerkiksi lialmen eteläpuolella Peltosalmen kautta kulkevalla alueella maaperä on hiekkaa, jolla on maaperänä suuri arkeologinen potentiaali. Lisäksi samalla alueella on myös Muinais-Saimaan rantoja, joiden potentiaali kivikautisten asuinpaikkojen suhteen on korkea ja em. syistä alue värjätty tummanpunaiseksi kartalla.

Kuva 12. Ote Iisalmen itäosan pyyntikulttuurimallista (karttaliite 6). Peltosalmen alueella on paljon sellaisia tekijöitä, jotka vaikuttavat potentiaalın kasvuun. Muuallakin kivikautiset asuinpaikat ja löytöpaikat korreloivat vahvasti yhden tai useamman tekijän kanssa.

Kuva 13. Ote Iisalmen itäosan maatalouskulttuurimallista (karttaliite 7). 1700-luvun asutus on pääosin rantojen tuntumassa ja 1800-luvulla asutus laajenee muuallekin.

Kuva 13. Ote Iisalmen itäosan koko arkeologista potentiaalia esittävästä kartasta. Mitä syvempi punainen, sitä potentiaalisempi alue. (karttaliite 5).

Matalan potentiaalin alueita ei ole väritetty. Matala potentiaali tarkoittaa, että potentiaalia lisääviä tekijöitä alueella ei ole, mutta se ei tarkoita, etteikö sieltä voisi kuitenkin löytyä arkeologisia kohteita. Pyyntikulttuuri- ja maatalouskulttuurimalleissa on käytetty useampia värejä ilmaisemaan erityyppisiä potentiaalisia alueita. Pyyntikulttuurimallin karttoihin on merkitty pisteillä esihistorialliset kiinteät muinaisjäännökset ja löytöpaikat. Maatalouskulttuurimallin karttoihin on puolestaan merkitty historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset, muut kulttuuriperintökohteet ja historiallisilta kartoilta paikannetut asuinpaikat.

Edellä mainitut peittävyys perustuvat visuaalisen ulkoasun selkeyteen näytöltä tarkasteltaessa. Erityisesti huomioitavaa karttaliitteiden kohdalla on, että värit muuttuvat huomattavasti tummemmiksi ja tukkoisiksi tulostettaessa. Tästä johtuen ***karttaliitteitä on parempi tarkastella sähköisessä muodossa pdf-tiedostoina.*** Potentiaalisia alueita ilmaisevat väri menevät kartoissa usein päällekkäin, jonka johdosta värit eivät aina toistu juuri sellaisina kuin selitelaatikossa esitetyt, tarkemmassa tarkastelussa voi kuitenkin havaita mitkä värit ts. potentiaaliset alueet kartassa ovat päällekkäin.

7. Yhteenveto

Tutkija Vesa Laulumaa laati arkeologisen esiselvityksen Iisalmesta vuonna 2021. Selvitysalueena oli koko Iisalmen kaupunki, kooltaan noin 872 km². Työssä määriteltiin arkeologisesti potentiaalisia alueita ja tulokset tulevat toimimaan lähtötietona ja työkaluna yleiskaavoituksen lisäksi myös tarkemmalle kaupunkisuunnittelulle.

Työ jakaantui kolmeen osa-alueeseen: muinaisjäännösrekisterin tietojen ja muun Museoviraston arkistomateriaalin läpikäyminen, historiallisen ajan kohteiden arkistosiselvitys ja erilaiset kartta-analyysit.

Muinaisjäännösrekisterin aineisto muodostaa selvityksen rungon. Kohteiden tiedot käytiin läpi ja niistä saatiin perustietoja siitä, minkälaisia kohteita ja miltä aikakausilta alueelta ennestään tunnetaan ja minkälaisessa ympäristössä ne esiintyvät.

Historiallinen arkistosiselvitys tehtiin laajan lähdeaineiston pohjalta, josta huomattava osa saatiin Iisalmen kaupungilta (1750- ja 1840-lukujen pitäjänkartat) ja isojakokartat hankittiin Kansallisarkiston kokoelmista.

Kartta-analyysissä tehtiin 3 kpl maastomalleja Muinais-Saimaan rantavaiheista. Arkeologisesti potentiaalisista alueista tehtiin 1 karttamalli, joka esittää koko Iisalmen aluetta. Alueen suuruudesta johtuen Iisalmi jaettiin itä-, länsi- ja eteläosaan. Kultakin alueelta tehtiin kolme mallia, joissa mallinnettiin esihistoriallisten pyyntikulttuurien ja myöhempien maatalouskulttuurien mahdollisesti asuttamia ja käyttämiä alueita sekä koostettiin näistä kahdesta mallista yhdistelmä. Mallit perustuvat lähinnä Muinais-Saimaan vaiheisiin, tunnettujen kivikautisten asuinpaikkojen sijainteihin, muihin vesistöihin, maaperään ja historiallisen ajan asutuksen sijaintiin. Maatalouskulttuurien mallien lähtökohtana oli historiallisen asutuksen paikallistaminen. Ennestään tunnettuja historiallisen ajan asutukseen liittyviä muinaisjäännöskohteita, joiden perusteella potentiaalisia alueita olisi voinut hahmottaa, ei Iisalmessa juuri ole. Näin ollen maatalouskulttuurimallin pohjaksi muodostui historiallisilta kartoilta paikannettu asutus. Talojen ja torppien paikat digitointiin pisteenä 1700-luvun isojakokartoilta ja 1700- sekä 1800-luvun pitäjänkartoilta.

Iisalmen suurin arkeologinen potentiaali keskittyy Iisalmen poikki Peltosalmen ja kaupungin keskustan kautta kulkevalle harjujaksolle, jossa hiekkainen maaperä ja Muinais-Saimaan vaiheet kohtaavat. Varhaisin historiallisen ajan asutus on asettunut vesistöjen äärelle, joten erityisesti isompien järvien tuntumassa on suuri potentiaali historiallisen ajan kohteiden löytymiseen. Vähäisin arkeologinen potentiaali asettuu korkeammille alueille Iisalmen lounaisosassa.

Lähteet

Painetut lähteet

- Edgren, Torsten 1963: Jysmä i Idensalmi: en boplat med asbestkeramik och kamkeramik. *Finskt museum* 70, s. 13–37.
- Kunnas-Pusa, Liisa ja Knuutinen, Tarja 2020: ”Kyllä tuon sais jo polttaa kun on tuommoinen rähjänä”. Kulttuuriperinnön rakentumisen ja tutkimuksen kerrostumia Pohjois-Savossa. *Suomen museo / Finskt Museum* 2020, s. 110–125.
- Luttinen, Jaana 2021: Iisalmen maaseutualueen rakennettu kulttuuriympäristö. Tausta-aineistoa historiasta. (LUONNOS).
- Niukkanen, Marianna 2009: *Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset: tunnistaminen ja suojelu*. Museoviraston rakennushistorian osasto, Helsinki.
- Sorvali, Eetu 2017: Ennustava mallinnus inventoinnin apuvälineenä. *Muinaistutkija* 2/2017.

Arkistolähteet (Museoviraston arkisto ellei toisin mainita)

- Aroaho, Jouko 1991: Iisalmi, Hernejärvi, Itäpää. Arkeologisen kohteen tarkastus. Kuopion historiallinen museo.
- Aroaho, Jouko 1991: Iisalmi, Runni, Jysmä. Kivikautisen asuinpaikan tarkastus. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.
- Aroaho, Jouko 1991: Iisalmi, Varpaiskylä, Laitilankangas. Arkeologisen kohteen tarkastus. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.
- Aroaho, Jouko 1995: Iisalmi, Piiponsuo. Arkeologisen kohteen tarkastus. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.
- Aroaho, Jouko 1999: Iisalmi, Haapajärvi, Lehdonmäki. Arkeologisen kohteen tarkastus. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.
- Aroaho, Jouko 2000: Iisalmi, Porovesi. Arkeologisen kohteen tarkastus. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.
- Edgren, Torsten 1956: Iisalmi, Haapajärvi, Lapinsaari. Arkeologisen kohteen tarkastus. Muinaistieteellinen toimikunta, esihistoriallinen osasto.
- Honkakoski, Pekka ja Rissanen, Antti 1989: Tutkimusraportti Koljonvirran taistelun (1808) sillan vesialueelta Iisalmessa.
- Huurre, Matti 1972: Iisalmi, Huotari, Haapakangas. Varhaismetallikautisen asuinpaikan tarkastus. Museovirasto, esihistorian toimisto.
- Huurre, Matti 1974: Iisalmi, Pekkala. Esihistoriallisen kohteen tarkastus. Museovirasto, esihistorian toimisto.
- Jussila, Timo 2003: Iisalmen kaupungin Kilpijärven, Iso-li-järven, Keskimmäinen ja Tismiö järvien, Poroveden pohjoisrannan muinaisjäännösinventointi. Mikroliitti Oy.
- Jussila, Timo 2004: Iisalmi. Peltosalmen varikkoalueen muinaisjäännösinventointi. Mikroliitti Oy.
- Jussila, Timo 2005: Iisalmi. Kirmajärven ympäristö ja Peltosalmen entisen varikon länsi- ja eteläpuolinen harjualue Lapinlahden rajalle. Muinaisjäännösinventointi. Mikroliitti Oy.
- Jussila, Timo 2006: Iisalmi. Runnin ympäristön muinaisjäännösinventointi. Mikroliitti Oy.
- Jussila, Timo 2009: Iisalmi. Pihlajaharjun alueen muinaisjäännösinventointi. Mikroliitti Oy.
- Jussila, Timo 2009: Iisalmi. Venakkoniemen alueen muinaisjäännösinventointi. Mikroliitti Oy.
- Jussila, Timo 2013: Iisalmi. Lampaanjärvi-Pörsänjärvi. Osayleiskaava-alueen muinaisjäännösinventointi. Mikroliitti Oy.

- Jussila, Timo 2013: Iisalmi. Salmenranta-Taipale-Kirma-Kilpijärvi osayleiskaava-alueiden muinaisjäännösten täydennysinventointi. Mikroliitti Oy.
- Jussila, Timo, Sepänmaa, Timo, Soisalo, Janne, Poutiainen, Hannu ja Rahtola, Johanna 2020: Vaala-Joroinen voimajohtolinjan (Järvilinjan) arkeologinen inventointi. Mikroliitti Oy.
- Keskitalo, Oiva 1969: Honkakosken kivikautinen asuinpaikka Iisalmen maalaiskunnan Hernejärven kylän Siltalan talon maalla. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.
- Kirkinen, Tuija 1994: Etelä-Savon ja –Karjalan nuoremman rautakauden asutuksen suhde luonnonympäristöön. Pro Gradu. Helsingin yliopisto, arkeologian oppiaine.
- Kuokkanen, Tiina ja Marin, Sanna 2003: Iisalmen Koljonvirran taistelupaikka. Sota-arkeologinen koekaivaus. Arkeologian laboratorio. Oulun yliopisto.
- Lavento, Mika 1994: Iisalmi Huotari Haapakangas. Tarkastus elokuussa 1994.
- Mikkola, Esa 2015: Iisalmi–Kiuruvesi. 110kV voimajohtolinjan arkeologinen inventointi. Museovirasto, Arkeologiset kenttäpalvelut.
- Mäkinen, Johanna 2016: Iisalmi. Arkeologinen vedenalaisinventointi paineviemärin vesistöalituksen linjalla Iso-lin vesistössä. Subreering Ammattisukellustyöt Oy.
- Nissinen, Alli 1887: Muinaisjäännöksiä Iisalmen kihlakunnassa. Suomen Muinaismuisto-yhdistys.
- Perttola, Wesa 2005: Lapinrauniot ja ennustava mallintaminen: menetelmän alustava kokeilu pienellä aineistolla. Pro gradu. Helsingin yliopisto, arkeologian oppiaine.
- Pohjakallio, Lauri 1974: Iisalmi, Peltola. Esihistoriallisen kohteen tarkastus. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.
- Pohjakallio, Lauri 1974: Iisalmi, Lehtosuo. Esihistoriallisen kohteen tarkastus. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.
- Pohjakallio, Lauri 1978: Iisalmen esihistorialliset löytöpaikat peruskarttalehtijaon mukaan. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.
- Poutiainen, Hannu 2005: Koljonvirta – Historiaa ja yrittäjyyttä. Interreg III A Karjala-hanke. Mikroliitti Oy.
- Poutiainen, Hannu, Koskinen, Juuso, Tiainen, Teemu ja Jussila, Timo 2018: Iisalmi. Mansikkaniemi (Koljonvirran taistelualue) muinaisjäännösselvitys. Mikroliitti Oy.
- Sepänmaa, Timo 2015: Iisalmi. Kirkon ympäristön asemakaava-alueen muinaisjäännösinventointi. Mikroliitti Oy.
- Taskinen, Helena 1999: Iisalmi. Lapinsaari. Arkeologisen kohteen tarkastus. Museovirasto, Arkeologian osasto.
- Vanhatalo, Simo 1990: Iisalmi, Huotari, Haapakangas. Varhaismetallikautisen asuinpaikan koekaivaus. Museovirasto, Arkeologian osasto.
- Vanhatalo, Simo 1996: Iisalmi, Piiponsuo. Kivikautisen asuinpaikan koekaivaus. Museovirasto, Arkeologian osasto.
- Vikkula, Anne 1982: Iisalmi, Huotari, Haapakangas. Varhaismetallikautisen asuinpaikan koekaivaus. Museovirasto, esihistorian toimisto.
- Ylimaunu, Timo 2000: Iisalmen Koljonvirran taistelupaikan inventointi. Museovirasto, Rakennushistorian osasto.

Internet-lähteet

Arkistolaitoksen digitaaliarkisto, <http://digi.narc.fi>

Maanmittauslaitos. Avoimien aineistojen tiedostopalvelu. <http://www.maanmittauslaitos.fi/avoindata>

Paikkatietoikkuna, <http://www.paikkatietoikkuna.fi>

Historialliset kartat

Isojakokartat (kirjain/nro yhdistelmä on Kansallisarkiston signum)

D9:2/1–40 Haajaiskylä (1780–1788)
 D9:7/1–9 Hernejärvi (1782–1795)
 D9:5/1–8 Haapajärvi (1781–1786)
 D9:5/9–16 Haapajärvi (1780–1788)
 D9a:9/1–44 Jokela (1779–1788)
 D10:6/1–20 Lampaanjärvi (1786–1792)
 D10a:13/1–5 Niemisjärvi (1779)
 D10a:7/1–9 Lappetelä (1778–1798)
 D10b:16/1–4 Paloiskylä (1784)
 D10b:23/1–9 Pörsänmäki (1779–1793)
 D10b:24/1–8 Ruotaanlahti (1781–1794)
 D11:2/1–12 Ryhälänmäki (1794)
 D12:3/1–17 Ulmala (1798)
 D12:6/1–4 Varpaiskylä (1778–1797)
 D12:8/1–8 Vieremä (1779–1784)
 D14:8/1–13 Nerkoo (1788)

Iisalmen pitäjänkartat vuosilta 1755–1757

-aineisto saatu Iisalmen kaupungilta, karttojen tulkinta Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos, Heikki Rantatupa ja Matti Pehkonen

Iisalmen pitäjä 1840-luvulla (pitäjänkartasto)

-aineisto saatu Iisalmen kaupungilta, karttojen tulkinta Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos, Heikki Rantatupa ja Matti Pehkonen

Kuvaluettelo

AKDG6958:1 Koljonvirta. Kuvauskohterin kuva pohjoisesta.

AKDG6958:2 Jysmänniemi ja Haapajärvi. Kuvauskohterin kuva luoteesta.

AKDG6958:3 Maisemaa Itikkasalmen sillalta pohjoiseen Porovedelle, taustalla Iisalmen keskustaa. Kuvauskohterin kuva.

AKDG6958:4 Vanhalan talo Vanhalanniemessä Haapajärven rannalla edustaa Iisalmen vanhinta historiallisen ajan asutusta. Kuvauskohterin kuva etelästä.

AKDG6958:5 Peltosalmi ja ympäröivät maalaismaisemat. Kuva Itikansalmesta etelään. Kuvauskohterin kuva.

Liite 1.

Luettelo lisälmen arkeologisista kohteista

Kivikautiset asuinpaikat

Kohdenimi	Mjtunnus	Ajoitus	Tyyppi	Alatyyppi	Laji
Ahmonvuori	1000005913	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Autioniemi	1000005911	kivikautinen	asuinpaikat	asumuspainanteet	kiinteä muinaisjäännös
Haaparanta 1	1000023710	kivikautinen	asuinpaikat	asumuspainanteet	kiinteä muinaisjäännös
Hanhilampi	140010009	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Itäpää	140010012	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Kaapronmäki	1000006038	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Kauppi-Heikin koulu	140010010	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Laitilankangas 1	140010011	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Laitilankangas 2	140010014	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Laitilankangas 3	140010015	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Luupujoki Siltala	140010005	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Malminranta	1000005912	kivikautinen	asuinpaikat	asumuspainanteet	kiinteä muinaisjäännös
Mäkelä	1000005482	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Nivanmäki	1000006037	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Peltola	140010006	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Peltosalmen varikko 1	1000002753	kivikautinen	asuinpaikat	asumuspainanteet	kiinteä muinaisjäännös
Peltosalmen varikko 2	1000002754	kivikautinen	asuinpaikat	asumuspainanteet	kiinteä muinaisjäännös
Peltosalmen varikko 3	1000002755	kivikautinen	asuinpaikat	asumuspainanteet	kiinteä muinaisjäännös
Peltosalmen varikko 4	1000002756	kivikautinen	asuinpaikat	asumuspainanteet	kiinteä muinaisjäännös
Peltosalmen varikko 5	1000002757	kivikautinen	asuinpaikat	asumuspainanteet	kiinteä muinaisjäännös
Peltosalmen varikko 6	1000002758	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Ruhankangas	1000002752	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Siltala	140010004	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Ukonlahti	140010008	kivikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös

Kivikauden lopun ja pronssi/varhaismetallikauden asuinpaikat

Kohdenimi	Mjtunnus	Ajoitus	Tyyppi	Alatyyppi	Laji
Haapakangas	140010003	pronssikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Jysmä	140010001	kivikautinen pronssikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Käänninniemi	1000002751	varhaismetallikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Lapinsaari	140010002	varhaismetallikautinen	hautapaikat	lapinrauniot	kiinteä muinaisjäännös
Pieni-Kirma	1000005909	kivikautinen pronssikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Roimanpuro	1000005910	kivikautinen pronssikautinen	asuinpaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
Venakkoniemi	140010007	varhaismetallikautinen	hautapaikat	lapinrauniot	kiinteä muinaisjäännös

Löytöpaikat (kivikausi, rautakausi, historiallinen aika)

Kohdenimi	Mjtunnus	Ajoitus	Tyyppi
Alatalo	1000015132	kivikautinen	löytöpaikat
Alitalo	1000015136	kivikautinen	löytöpaikat
Hanhijoki	1000015123	kivikautinen	löytöpaikat
Heiskala	1000015130	kivikautinen	löytöpaikat
Hernesaari	1000015126	kivikautinen	löytöpaikat
Hiekkala	1000030628	historiallinen	löytöpaikat

Ihotunmäki	1000015135	ajoittamaton	löytöpaikat
Ihotunniemi	1000015141	kivikautinen	löytöpaikat
Ilomäki	1000015131	kivikautinen	löytöpaikat
Joenpolvi	1000015127	kivikautinen	löytöpaikat
Jussila	1000015128	kivikautinen	löytöpaikat
Juurikkalehto	1000006040	kivikautinen	löytöpaikat
Kallioharju	1000015139	kivikautinen	löytöpaikat
Koivula	1000015121	kivikautinen	löytöpaikat
Koivula	1000015150	kivikautinen	löytöpaikat
Koljonvirta	1000015115	kivikautinen	löytöpaikat
Kylmäpuro	1000006039	kivikautinen	löytöpaikat
Lamminpää	1000015119	kivikautinen	löytöpaikat
Lappala	1000015124	kivikautinen	löytöpaikat
Levämäki	1000015125	kivikautinen	löytöpaikat
Lyyra	1000015129	kivikautinen	löytöpaikat
Mustinkangas	1000015113	kivikautinen	löytöpaikat
Niiralanniemi	1000015114	kivikautinen	löytöpaikat
Nivanmäki	1000015140	kivikautinen	löytöpaikat
Nykälä	1000015152	kivikautinen	löytöpaikat
Pajukoski	1000015142	kivikautinen	löytöpaikat
Pappila	1000015118	kivikautinen	löytöpaikat
Pellonpää	1000015134	rautakautinen	löytöpaikat
Pentankoski	1000015149	kivikautinen	löytöpaikat
Pitkäkoski	1000015144	kivikautinen	löytöpaikat
Postitalo	1000015151	kivikautinen	löytöpaikat
Pöllösenlahti	1000015122	ei määriteltä	löytöpaikat
Rantamaja	1000038226	rautakautinen	löytöpaikat
Ritoniemi	1000015116	kivikautinen	löytöpaikat
Salmela	1000015153	kivikautinen	löytöpaikat
Saviaho	1000015145	kivikautinen	löytöpaikat
Sienmäki	1000015148	kivikautinen	löytöpaikat
Tervalampi	1000040382	kivikautinen	löytöpaikat
Tikankoski	1000015117	kivikautinen	löytöpaikat
Tuliniemi	1000015120	kivikautinen	löytöpaikat
Tuokkula	1000023727	historiallinen	löytöpaikat
Valkeismäki	1000015133	kivikautinen	löytöpaikat
Vanha Saarikoski	1000006041	kivikautinen	löytöpaikat
Vanha Saarikoski	1000015146	kivikautinen	löytöpaikat
Vanhankirkonpelto	1000024940	historiallinen	löytöpaikat
Vattumäen pelto	1000030818	kivikautinen	löytöpaikat
Viinämäki	1000015147	kivikautinen	löytöpaikat
Vääränkoski	1000015143	kivikautinen	löytöpaikat
Ylätalo	1000015137	kivikautinen	löytöpaikat

Historiallisen ajan kohteet

Mjtnunnus	Kohdenimi	Ajoitus	Tyyppi	Alatyyppi	Laji
1000023711	Haaparanta 2	historiallinen	työ- ja valmistuspaikat	hiilimiilut	kiinteä muinaisjäännös
1000016435	Ilmäki	historiallinen	taide muistomerkit	hakkaukset	kiinteä muinaisjäännös
1000016975	Kauppilan talo	historiallinen	asuinpaikat	talonpohjat	kiinteä muinaisjäännös

1997	Koljonvirta	historiallinen	kulkuväylät	sillanpaikat	kiinteä muinaisjäännös
1000019454	Koljonvirta hauta-alue	historiallinen	hautapaikat	hautausmaat	kiinteä muinaisjäännös
1000034191	Koljonvirta hiilihauta	historiallinen	työ- ja valmistuspaikat	ei määritelty	kiinteä muinaisjäännös
1000034190	Koljonvirta juhla-alue	historiallinen	maarakenteet	kuopat	kiinteä muinaisjäännös
1000019455	Koljonvirta korsualue	historiallinen	asuinpaikat	sotilasleirit	kiinteä muinaisjäännös
1000016973	Koljonvirta Leirintäalue	historiallinen	hautapaikat	hautausmaat	kiinteä muinaisjäännös
1000019452	Koljonvirta tykkipatteri 1	historiallinen	puolustusvarustukset	tykkiasemat	kiinteä muinaisjäännös
1000019453	Koljonvirta tykkipatteri 2	historiallinen	puolustusvarustukset	tykkiasemat	kiinteä muinaisjäännös
1000023712	Pehkola	historiallinen	työ- ja valmistuspaikat	tervahaudoit	kiinteä muinaisjäännös
1000005914	Pienilahti	ajottamaton	työ- ja valmistuspaikat	pyyntikuopat	kiinteä muinaisjäännös
1000038757	Tiensuu	historiallinen	puolustusvarustukset	taistelukaivannot	kiinteä muinaisjäännös
1000038746	Vanha Ouluntie	historiallinen	kulkuväylät	tienpohjat	muu kulttuuriperintökohde
1000014288	Venakkoniemi talo	historiallinen	asuinpaikat	yksinäistalot	kiinteä muinaisjäännös